Нүсрәт ГАФАРОВ

ШӘХСИЈЈӘТЛӘ ҮЗ-ҮЗӘ

БАКЫ 1998

ГАФАРОВ Нүсрәт Иззәт оғлу
ШӘХСИЈЈӘТЛӘ ҮЗ-ҮЗӘ

Редактору
Телман Меһдиханлы

Рәссамы
Булуд Гасымов

Мәсләһәтчиләр:
Сабир Һүсејнов
Сабир Мәммәдов

Корректору: Рә'на Исајева

ИS BN 5-86874-108- 02
"СӘДА" нәшријјаты, 1998

Чапа имзаланмыш 10.09.1998. Кағыз форматы 84x108 1/32.
Шәрти чап вәрәги 4,5 Учот нәшр вәрәги 3,5 Офсет чап үсулу.
Сајы 5.000. Биринчи бурахылыш 1.000 әдәд. Сифариш 46.

Мүгавилә гијмәти илә
"Елнур П" к/м мәтбәәсиндә чап
олунмушдур

Арзулар гәлбиндә ачсын күл кими,
Анчаг ки күл кими тез дә солмасын.
Гәм, гүссә, бәдбинлик, бир дә көз јашы,
Јүз јаша! Өмрүнә гисмәт олмасын.
Ај Һејдәр бабамыз, Һејдәр бабамыз!

Нүсрәт ГАФАРОВ

РЕДАКТОРДАН

Бәјәндијим, севдијим, һәтта бә'зән гысгандығым гәдәр јахшы мәгаләләр, әсәрләр, бәдии-публисистик јазылар вар ки, онлары охујанда һәмишә һејрәтләнмишәм, елә инди дә һејрәтләнирәм. Анламағым, дәрк етмәјим олса да, поезија мәндән узагдыр. Лакин нәср әсәрләрини, публисистик јазылары мәмнунијјәтлә охујурам, гаврајырам. Чүнки өзүм дә бу жанрда аздан-чохдан, писдән-јахшыдан јазмағы бачарырам. Елә буна көрә дә мәнә елә кәлир ки, ағыллы, охучу марағына сәбәб олан нүмунәви, јаддагалымлы публисистика да поезијадыр. Узаға кетмәјә нә еһтијач, миллн тарихимизи ә'ладан-ә'ла билән, мәдәнијјәтимизин, әхлаг-ән'әнәмизин, мүстәгиллијә чыхмыш, азадлыг газанмыш кәнч дөвләтимизин сабаһына ишыглы үмидләрлә бахан Нүсрәт Гафаровун бәдии-публисистик јазыларыны охудугча ичим силкәләнир, бир аз јухарыда дедијим кими, башлајырам јахшы мә'нада гысганмаға, нараһат олмаға, бојат хатирәләри хатырламаға. Бурасыны да өнчәдән гејд едим ки, јахшы, диггәт чәкән, јадда галымлы јазылар елә беләә тәсадүфән јазылмыр. Һәр бир јахшы јазы - мүәллифин чанјанғысыдыр, чанынын грам-грам јағыдыр, әријир, шам әријән кими - ағ кағызлар үстүнә өмүрлүк, әбәдилик јапышыр, нахышланыр, һәкк олунур. Јахшы јазы-јазанын нәслинин, једди өрнәкдән үзү бәри нәсиһәти, вәсијјәти, гејрәти, гәтијјәтидир. Рәвајәтә көрә Түрк дүнјасынын азманы, амансызы, сөзүнү јемәјән, әмәл вә характериндән дөнмәјән Әмир Тејмурун көзләринин ичинә дүз, бирбаша бахмаг олмазмыш. Нијә? Она көрә ки, бөјүк Әмирин көзләриндә фосфора бәнзәр шүаланма, адамы гәбулетмә вә узаглашдырма габилијјәти олуб. О, өмрү боју өз исте'дад вә бачарығына, габилијјәтинә инаныб, нәјисә бачармамасыны бојнуна алмајыб. Өз зоруна күвәниб, өз гәтијјәтинә архаланыб, өз тактикасы илә бармагла сајыласы мүмкүн олмајан истәк вә мурадына чатыб.

Нүсрәт Гафаровун "Шәхсијјәтлә үз-үзә" китабыны охујанда Әмир Тејмуру она көрә хатырладым ки, онун јазыларында әјилмәзлик, дөзүмлүк, башучалығына, гејрәт вә намуса чағырыш вар. Охучунун әлиндән тутуб бу јазылар, милли гејрәтә, милли мәнлијә, мәдәнијјәтә, давранышa һарајлајыр. Илк андача бәјәнилән, хоша кәлән бу һарајламада гәбаһәт һеч нә јохдур. Әксинә, тарихлик, гәдимлик, бөјүклүк, улулуг, ибрәтамизлик вар.

Нүсрәтин китабында чап олунан, ән азы бир охучу кими гәлбими диндирән, севкимә гадир вә лајиг олан чәһәтләр һансылардыр? Нүсрәт Иззәт оғлунун јазы дили адидән-ади, садәдән-садәдир. Бир дә тәкрар едирәм: онун јазылары о гәдәр анлашыглыдыр ки, санки јазыланлары охумурсан, арада тәсвир олунан һадисәләрин кинолентинә бахырсан, Мәсәлән, Нүсрәт Иззәтоғлу јазыр: "Мән дә башга мәсләк гардашларым кими халгымызын бөјүк оғлу Һејдәр Әлијевин Нахчыванда көрүшүнә кетмишдим. Бу, мәним онунла ән унудулмаз көрүшүм иди. Әслиндә бу мүгәддәс көрүш арзусу өзүмү дәрк едәндән, анлајандан арзум олмушду. Мән ону көрдүм. Сакит олдум. Нијјәтимә чатдым. Һејдәр Әлијеви көрмәк, ислам дүнјасында бүтүн зијарәткаһлары көзиб-долашмаға бәрабәрдир. Әлијев Һејдәр Әлирза оғлунун үзүндә елә бөјүк, елә әвәзолунмаз нур вар ки, һәмин о нур адама - ону көрүб анлајанлара өмүрлүк мә'нәви гидадыр...".

Һ. Әлијевин идарәчилик, тәшкилатчылыг бачарығындан, онун јорулмаг билмәдән апардығы харичи вә дахили сијасәтдән чох јазылыб. Амма Нусрәт Иззәт оғлу Гафаров бүтүн о јазыланларын үстүндән сукутла кечир, өзүнүн шәхси мүшаһидәләрини тәсвир едир. Бу тәсвирләр о гәдәр инандырычы, о гәдәр һәгигәтдир ки, охучу бир анлыға доғрудан-доғруја Нусрәт севинчинә, Нусрәт арзусуна чатмағын реал шаһиди олур. Чүнки онун тәсвир васитәсиндә артыг-әскик, икиүзлүлүк јохдур. Нә варса, үздәдир. Нусрәт нәји јазырса, она әлавә кејим, дејим, дон кејиндирмир. Мәсәлән, "Нахчыванда Һејдәр Әлијев чәнаблары илә көрүшдүм. Көрүш иштиракчылары арасында ән чаваны мән идим. Бөјүк шәхсијјәт мәмнунијјәтлә мәни динләди. Бир хаһишимварды: ону зијарәт едим. Бәлкә дә кимсә буна рәвач вермәзди. Амма Һејдәр мүәллим мәним истәјимчә һәрәкәт етди...".

Һәр бир јазылан тарихдир. Бәхтәвәр о кәсдир, о мүәллифдир ки, көрдүјүнү, анладығыны олдуғу кими јаза, кәләчәк нәсилләрә чатдыра. бу бахымдан Нусрәт Иззәт оғлу Гафаров бәхтли, талели јазарларымыздан биридир.

Даһи јазычылардан бири мүһарибәни јаталаг хәстәлијинә бәнзәдиб. Јә'ни инсан бирдән-бирә, гәфилдән дејил, ајларла, илләрлә инилдәјә-инилдәјә, зилләт чәкә-чәкә үзүлүр, чан верир. Доғрудан да бу гәмдир, дәрддир, фачиәдир. Һеч демә һәјатда елә ишләр, елә һадисәләр олур ки, инсанын көјнәјә-көјнәјә, зарыја-зарыја чан вермәси, бәлкә дә онун јанында чох да елә ағыр дејил. Бах, һәмин о "елә һадисәләр"ин бири доғма јурда һәсрәт галмагдыр. Өзү дә бу дәрд онда адамы даһа чох јандырыр ки, ону көзүн көрә-көрә әлиндән алырлар. Даһа доғрусу, санки сағалмаз, битишмәз, ганыкәсмәз јаран ола вә сән она мәлһәм тапа билмәјәсән... Ермәни јағылары гәддарчасына, амансызчасына доғма обамызын үстүнә басгын едәндә Нусрәт дә сида һа сарылмыш, доғулдуғу, әрсәјә чатдығы кәндинин - Һовуслунун мүдафиәсинә кетмишдир. Өмрүндә бир гарышганы белә тапдаламаға һејфи кәлән јазычы инди дүшмәнлә үз-үзә дајаныр. Автоматдан атәш ачмаг зорунда галыр. Әслиндә о, атәш ачмаға мәчбур иди. Она көрә ки, һәр гарышында үз гојмаға һазыр олдуғу торпағы, дағы-дәрәси әлдән кедирди. Адамлар пәрән-пәрән олуб. Ушагларын бағыртысы, гочаларын, әлил вә аһылларын фәрјады әрши бүрүјүб. Гысасы, бүтүн чанлылар галыб чанлары һәширинә. Дүшмән исә инсаф-мүрвәт билмир. Елә һеј ирәлиләјир. Елә һеј "Алазан"лары, "Град"лары улајыр. Кәнд әмәлли-башлы од тутуб јаныр. Гаршыдуранларын күчү, техники имканлары бәрабәр дејил. Өзүмүзүнкүләр өзүмүзә көмәјә кәлмир. Һәрбчиләр мөвгеји сојугганлылыгла гојуб гачыблар. Кәндин мүдафиәси галыб јерли адамларын үмидинә. Онлар да техника нәдир, стратекија нәдир, билмирләр. Он-он беш нәфәр оларлар, ја олмазлар. Сыраларындан кимсә дилләнир: "Кәлин гачаг. Онсуз да биз онлара һеч нә едән дејилик". Илк анда бу ағла батан тәклифдир. Ермәни јағыларын әлинә кечмәјин мусибәтини әввәлчәдән дујмаг, дәрк етмәкдир. Бәс һара гачсынлар? Вәтән торпағы да чанлыдыр. Чанлы да чанлыны дар мәгамда гојуб гачармы?!

Мәсафә тәдричән јахынлашыр. Бајагдан атәш сәсләрини ешитдикләри јағыларын инди өз һәниртиләрини ешидирдиләр. Һовуслу кәндинин көнүллүләри, гејрәтли оғуллары үч күн иди ки, бу сәнкәрдәјди. Азугәләри бүсбүтүн түкәнмишди. Көнүлләри һеч нә истәмирди. Тәки бир гуртум су олајды, ичәјдиләр. Тәшнәләри сөнәјди. Јох иди. Суја да мөһтач, тамарзы галмышдылар. Дүшмән исә галибләрә хас олан бир тәрздә ирәлиләјирди. Бәлкә дә бир аздан әлбәјаха дөјүшү башланачагды... Нусрәт һәмин мүдһиш, мәшәггәтли анлары белә тәсвир едир: "Башымызы

сәнкәрдән чыхара билмирдик. Горхудан чанымыза вәлвәлә дүшмүшдү. Кәнддә гоншумуз олан, јахшы таныдығым кәнч оғланын додағындан ган сызырды. Горхудан чатламышды онун додаглары. Әлинин рәнки ағаппаг олмушду. Вәли көзләрини јумуб, мејит кими, тахта парчасы тәки узанмышды. Мәммәд өз-өзүнә күмүлдәнирди. Нә дејирди, һеч өзү дә билмирди. Гара јола, гара саата Гисмәт адлы итимиз дә ардыма дүшүб сәнкәрә кәлмишди. Бирчә еһтијатым ондан иди. Әкәр дуруб сәнкәрдән чыхсајды, дүшмән јеримизи биләчәкди. Амма Гисмәтин һеч јана кетмәјә гәтијјән фикри јох иди. Бу ит бә'зи сојдашларымыздан гејрәтли чыхмышды. Бизи атыб кетмирди... Артыг күн әјилмишди. Зијарәт дағынын архасында көрүнмәз олмушду. О сәмтдә санки тәндир, тонгал галанмышды. Сәрин меһ әсирди. Кәндимизин јанан евләриндән түстү бурула-бурула әршә чыхырды. Дәдә-баба евләримиз, мүлкләримиз көзүмүз көрә-көрә од тутуб јанырды. Биз һеч нә едә билмирдик. Ачиз, заваллы олмушдуг... Бағышла мәни, доғма кәндим. Бағышла синәсиндә кәздијим, чөрәјин једијим, сујўну ичдијим доғма дијар. Мүгәддәс торпаг... Ермәниләр отуз-гырх метр аральда өтүб кечдиләр Һовуслу сәмтә. Бизи көрмәдиләр. Мән Гисмәтин ағзыны бәрк-бәрк тутмушдум ки, һүрмәсин. Јолдашларымын азачыг да олса рәнкруфлары ачылмышды. Даһа бурда галмағын һеч бир хејри, әһәмијјәти јох иди. Шәр гарышан кими бураны тәрк етмәлијдик...".

Јухарыда демишдим ки, публисист јазы вар, һеч дә поезијадан, лирик, көнүл охшајан ше'рдән охучуја аз тә'сир етмир. Әксинә, анлајанын, дујанын, дәрк едәнин белини гырыр, гамәтини әјир. Нүсрәт Иззәт оғлу Гафаровун "Бир кәндин фачиәси" сәнәдли, бәдии-публисистик повести неҹә ки, мәнә гәним кәсилди, бах, о чүр.

Нүсрәт Иззәт оғлунун јазыларында нә хошума кәлир?

Онун милли гејрәти вә бу гејрәти сахта, гондарма дејил, һәјаты, һадисәләри реаллығы илә тәсвир вә тәрәннүм етмәси! Онун үчүн мүсибәтләр чохдур. Лакин ән башлычасы будур ки, сабаһ кәлин көчәчәк, ана олачаг гызларымыз милли әхлагымыза јад бир тәрздә давранмасын, дүшүнүлмәмиш аддым атмасын, мәнлијини нәјә көрәсә һәррача гојмасын. Әкәр о, - јә'ни мүәллиф шәһәримизин күчәләриндә бир гыз ушағы ачыг-сачыг кејинирсә, она гәзәбләнир. Бир оғлан саггыз чејнәјирсә, әсәбләшир. "А бала, саггыз чејнәмәклә ишғал олунмуш торпагларымызы кери гајтара билмәзсән"? - дејир.

Нүсрәт Иззәт оғлу Гафаровун јазыларыны охудугча өјүнүр, күвәнирәм ки, Азәрбајчан нәсринин кәләчәји сағлам, саф дүшүнчәли кәнчләримизин әлиндәдир. Вә бир мәсәләјлә хүсуси олараг севинирәм ки, Нүсрәт јазмағы бачарыр. Өзү дә онун јазылары натурадан, һәјат һәгигәтләриндән көчүрмәјә бәнзәјир. Шәхсән мән мүәллифин јазыларыны охујанда елә санырам ки, маһир фырча устасынын монументал таблосуна, мәнзәрәсинә бахырам. Бундан белә дә уғурун олсун, Нүсрәт!

Телман МЕҺДИХАНЛЫ

ШӘХСИЈЈӘТЛӘ ҮЗ-ҮЗӘ
ҺАГСЫЗЛЫГ ВӘ ЧҮР'ӘТСИЗЛИК

Азәрбајҹан Республикасы Али Советинин сәдри Елмира Гафарованын, Бакы шәһәр прокурору Мәммәд Гулијевин, халг јазычысы Бајрам Бајрамовун вә башгаларынын Һејдәр Әлијев бөјүклүјүнә, шәхсијјәтинә гаршы савадсыз, мәнтигсиз чыхышлары, онун кечмиш хидмәтләрини унудуб, ағызларына кәләнләри данышмалары мәни раһат бурахмырды. Али Советин ичласларына телеекранда баханда Һ. Әлијев шәхсијјәтинә гаршы олан һагсызлыглара дөзә билмәјиб, әзаб-әзијјәт чәкирдим. Бу һалымы көрән анам мәнә тәскинлик верәрди:

- Ај оғул, өзүнү үзмә. Вахт кечәр, заман кәләр, о адамлар Һејдәр Әлијевә үз тутар, өнүндә диз бүкәрләр...

Бу, ана тәскинлији иди. Мәни сакитләшдирирди. Мәнсә Һејдәр гүдрәтинә, Һејдәр идарәчилик вә тәшкилатчылыг габилијјәтинә бәләд идим. Она көрә дә дејирдим: "Ана, мән мәәттәл галмышам ки, бу кишинин күнаһы нәдир? Азәрбајҹаны бүтүн дүнјаја танытдыран инсанын тимсалында аз гала ону халга дүшмән образы кими танытдырырлар. Башга халглар Һ. Әлијевә һөрмәт едир, ону јүксәк, бәнзәрсиз шәхсијјәт кими гијмәтләндирир, бу бивечләр исә она дүшмән кими бахырлар...".

Бах, белә һагсызлыглар, унутганлыглар ичими дидиб-дағыдырды. Фикирләширдим: "Аллаһ, ола биләрми ки, Һ. Әлијев јенидән һакимијјәтә гајыда?" Кизләтмирәм, бу, мәним ән бөјүк арзум, истәјим иди. Она көрә дә Һ. Әлијевин ады, мүдафиәси илә әлагәдар һансыса бир тәшкилат, ҹәмијјәт, јахуд да партија јаранса - дәрһал она үзв јазылмалыјдым. Бу мәним гәти гәнаәтим иди.

1992-ҹи илин апрелиндә ешитдим ки, Азәрбајҹан Республикасы Али Советинин гаршысында митинг кечириләҹәк. Вә митинг иштиракчылары Азәрбајҹан Конститусијасында президент сечкиләри илә әлагәдар јаш мәһдудијјәтинин көтүрүлмәсини тәләб едәҹәкләр. Севиндим вә сабаһысы Али Советин бинасы гаршысына кетдим. Һәлә о вахтлар бураја топлашанлардан һеч кими танымырдым. Тәкҹә бурада таныдығым тәләбә јолдашым - нахчыванлы, БДУ-нун мүәллими Зејнал иди...

Даһа сонралар ешитдим ки, Ријазијјат Институтунда јерләшән "Әлинҹә" ҹәмијјәтиндә Һејдәр Әлијевин һакимијјәтә гајыдышы илә бағлы мүәјјән тәдбирләр көрүлүр. Илк таныш олдуғум Әли Нағыјев, Ағабәј Әскәров вә Сәјјад Аран олду. (Ону да гејд едим ки, Һ. Әлијевин һакимијјәтә гајытмасында бу адамларын хүсуси хидмәтләри олуб). Онлар өнҹә Сумгајытдан, кәләҹәк ЈАП-ын илк арзуолунанларыны гејдә алмаг үчүн бланклары мәнә вердиләр.

Гыса мүддәтдә 100-дән чох имза топладым вә гәраркаһа тәгдим еләдим. Бурасыны да хүсуси олараг гејд едим ки, Сумгајыт шәһәриндән Әдлијјә Назирлијинин гејдијјатындан кечән илк тәәссүбкеш мән олмушам.

Билмәјәни битмәз. Бу күн һөрмәтлә Н. Нәриманов адына мәдәнијјәт евинин мүдири Филман мүәллими хүсуси гејд етмәк истәјирәм. Бу әрәфәдә о, өз хидмәти отағыны мүвәггәти вермишди бизим тәәссүбкешләрә.

Јени Азәрбајҹан Партијасынын илк өзәјинин јарадылмасы тәдриҹән гајдасына дүшүрдү. Елә бу вахт ХЧ-нин вахтындан таныдығым бир шәхс мәнә рәһбәрлик етдији мәктәбдән јер верәҹәјини сөјләди. Кизләтмирәм, мән дә онун сонрадан биләҹәјим ријакарлығына инандым. Амма...

1992-ҹи ил нојабрын 19-на кими тәдриҹән олса да һәмин директорла - Хыдыр Алојевлә көрүшүрдүк. О, мәни бир нечә дәфә чөрәк јемәјә дә'вәт етди, кетмәдим. Амма бир дәфә мараг үчүн кетдим. Мәни дәһшәт бүрүдү. Х. Алојев бир нечә мүәллимлә мәктәбин идман залында

техники спирт, “напиток” ичирди. Онларын сәрхош дүнјаларына инди дә нифрәт едирәм. Бир даһа онларла чөрәк јемәјә кетмәдим. Нојабрын 20-дә исә Хыдыр Алојевдән Нахчывана - Һ. Әлијевин јанына кетмәји хаһиш елэдим. Рәнк алыб, рәнк верди. Ахырда нә десә јахшыдыр:

- Әкәр Нахчывана кетсәм Искәндәр Һәмидов мәни елә көјдәчә вурдурар.

Дедим:

- Өлсәк икимиз дә биркә өләрик.

Әлгәрәз, И. Һәмидовун горхусундан о вә достлары мүхтәлиф бәһанәләрлә Нахчывана кетмәкдән - һазыркы президентимизлә көрүшмәкдән бојун гачырдылар. Мән исә һеч бир тәмәннасыз вә тәрәддүдсүз, ишыглы үмидлә Бинә һава лиманына кетдим. Һ. Әлијев чәнаблары илә көрүшмәк мәгсәди илә Нахчыванда мәни вә мәним кими әсл Әлијевчиләри көзләјәнләрин көрүшүнә тәләсирдим.

ҺАШИЈӘ: Һәлә лап ушаг јашларымдан Сисијан, Гафан јајлагларында, Гырхлар, Газанкөл дағларында, Һача Гајада, Боғазјурдда, Гыз-кәлин чухурунда о гәдәр кәзиб-долашмышам, о гәдәр гојун-гузу отармышам ки, та нә билим, нә гәдәр. Ахы адыны чәкдијим бу јерләр-јурдлар һәм дә мәним ана вәтәним, гибләм, зијарәткаһым, башучалығым иди. Истәр Ирәван ханлығы, истәрсә дә бүтөвлүкдә көтүрдүјүмүз Ермәнистан доғма Азәрбајчанымызын әјаләти олуб. Адичә бир факт. Аз гала Азәрбајчанымызла јашыд олан “Ирәванда хал галмады” халг маһнысы буна сүбут дејилми? Хал бурада рәмзи мә’на дашыјыр. Гәнирсиз, назәндә көзәлин үзү он дөрд кечәлик Аја бәнзәдилир. Лакин онун чөһрәсиндә елә илк андача дујулан гәрибә, гәмли бир хал вар. Бу нәдир белә? Дәрдми, гәмми, интизармы,. әзабмы?.. Һәр һалда ағаппаг сифәтә гапгара хал дүшүб. Бәлкә бу хал елә доғрудан да рәмзи мә’на дашыјыр? Бәлкә бизләр - сән, о, мән кечикмишик? Еһ нә јахшы ки, милли мәдәнијјәтимиз, тарихимиз вармыш, јохса?..

Амма нејләмәли, заман-заман јол кәлән тарихимиз чохлу-чохлу милли сатгынларымызын, хәјанәтин шаһиди олуб... Бах, елә беләчә, Ирәван дөнүб олуб Јереван!..

Елә бурадача бизим халг үчүн аз гала аталар мәсәлинә чеврилән бир сөһбәт јадыма дүшдү. Ермәни һеч вахт бир-бири илә таныш оланда сорушмур ки, сән Ермәнистанын һансы рајонундан, һансы кәндиндәнсән. Охучуларымыз үчүн мараглы олсун дејә, мә’лумат верирәм ки, ермәниләрин һеч вахт даими мәканы, вәтән олмајыб ки, сорушасан: ај “hajec”, сән һансы мәкандансан? Түркләрин исә даими мәканы олуб, о да бүтөвлүкдә түрк дүнјасыдыр. Јә’ни түркләрин шәһәрләри, рајонлары, кәндләри, һәтта нәсил-нәчабәтләри олуб. Она көрә дә һәр һансы бир түрк оғлу сорушанда ки, сән һансы маһалдансан, бизә гәрибә кәлмәсин. О түрк оғлу буну она көрә сорушур ки, јери кәләрсә һәмин достунун евиндә гонаг олсун. Гонагпәрвәрлик түркләрин ганындадыр. Ермәниләрдә исә белә алилик јохдур. Онлар гонагпәрвәрлији өзкәләрдән өјрәндикләри кими, даими мәканлары олмадығы үчүн вәтән торпагларыны да өзкәләрдән умурлар. Бу исә кеч-тез онларын боғазында галачаг...

Бүтүн бунлары демәкдә мәгсәдим одур ки, Нахчывана кетмәјимә севинирдим. Нахчыван мәним үчүн дүнјанын ән мүгәддәс јерләриндән бири олуб вә олачаг да. Нахчыванда мин бир булаг вар, һарај-һәшир гопарыб, гајнајыб-чошуб өзүнү дағa-даша вуран чајлар вар. Дағлар вар ки, башыны галдырыб баханда мүтләг кәрәк башындакы папағы тутасан, јохса дүшәр. Инсанлары да ки гонагпәрвәр, истиганлы, мәрд, һеч кәсә баш әјмәјән. Нахчыван мәним үчүн бир дә она көрә әзиздир ки, дүнја шөһрәтли шәхсијјәт бүтүн кениш имканларындан, имтијазларындан имтина едиб мәһз о јурду өзүнә мүгәддәс јер билмишди. Бу, Һејдәр Әлијев чәнаблары иди. Мәни исә Нахчывана икинчи дәфә чәкиб апаран Һејдәр Әлијев мәһәббәти иди...

ҺЕЈДӘР ӘЛИЈЕВ МӘНИМ ЈАШЫМЫ НЕЧӘ ҺЕСАБЛАМЫШДЫ?

Ахшам саат 11-дә Нахчыван Али Мәҹлисинин бинасына кәлдик. Һамы һәјәчанлы иди. Артыг бир нечә дәгигәдән сонра Һејдәр Әлијев бизи гәбул едәҹәкди. Нәһајәт, һәмин ан јетишди. О, бизи сәмимијјәтлә, өзүнәмәхсус тәбәссүмүјлә саламлады. Сонра исә тәмкинлә республикамызын мүхтәлиф бөлкәләриндән кәлмиш әмәк адамларына, зијалылара сөз верди. Елә мәгамлар олду ки, јерсиз, бајағы тә'рифләрә көрә ирадларыны да билдирди...

Ахыр ки, нечә илләр һәсрәтини чәкдијим арзума јетишдим. Мөһтәрәм Һејдәр Әлијев мәнә дә сөз верди. "Сумгајытдан кәлән нүмајәндә данышсын көрәк нә вар, нә јох мәмләкәтимиздә" - јарызарафат, јарыҹидди шәкилдә мәнә тәрәф бахды.

Мән һәјәҹан кечирирдим. Биртәһәр өзүмү әлә алдым. Тәдричән һәјәҹаным, чашгынлығым арадан галхды.

- Һөрмәтли Һејдәр баба! Мән Ҹәбрајыл рајонунда, ади зәһмәткеш аиләсиндә анадан олмушам. Көрдүјүнүз кими һәддән артыг һәјәҹанлыјам. Бу да сәбәбсиз дејил. Сизин кими дүнја шөһрәтли бир шәхсијјәтин өнүндә башга ҹүр дә ола билмәзди. Өзүмү дәрк едәндән бу көрүшүн, ачыг дејирәм, Сизи јахындан көрмәк һәсрәти илә јашамышам. Бәхтим мәни бу истәјә, бу арзуја говушдурду. Шәхсән Сизин имкансыз, зәһмәткеш балаларына көстәрдијиниз аталыг гајғысы сајәсиндә һәмјашыдларым елмимизин, маарифимизин бајрагдары олан университетин һүгуг, журналистика, шәргшүнаслыг, тарих факүлтәләринә дахил олмушуг. Јәгин ки, хатырлајырсыныз: 70-ҹи илләрин орталарында университетин ректору мәрһум (Аллаһ рәһмәт еләсин) Фаиг Бағырзадәјә гејри-рәсми шәкилдә көстәриш вермишдиниз ки, һүгуг факүлтәсинә анҹаг вә анҹаг фәһлә, колхозчу, касыб ушагларынын сәнәдләрини көтүрүн. Бу һагда хүсуси арајыш да тәләб олунурду. Фаиг мүәллим исә бир гәдәр дә ирәли кедәрәк бу иши башга факүлтәләрә дә тәтбиг еләмишди. Сизин вердијиниз көстәришин икинҹи или мән сәнәдләрими университетә вериб 19,5 балла гәбул олундум. Инди мәним кими јүзләрлә касыб ушаглары өмрүнүзә дуа охујуруг, Сизә ҹансағлығы арзулајырыг.

Вә о да хатиримдәдир ки, һәмин вахтлар атасы прокурор ишләјән бир нәфәр тәләбә фәһлә оғлу ады илә һүгуг факүлтәсинә дахил олмушду. Сиз буну биләндә кими һәмин тәләбәни университетдән, атасыны илә прокурорлуг органларындан узаглашдырмышдыныз. Бизим кими архасыз, јохсул аиләләр үчүн бундан да јүксәк мүкафат, гајғы, истәк, һөрмәт ола биләрдими?

Һ. Әлијев ҹәнаблары дәрин фикрә кетмишди. Бу ан мәнә елә кәлди ки, өтән күнләр бир кино ленти кими онун

көзләри өнүндән кечирди. Јәгин ки, вердији нечә-нечә әдаләтли гәрарлары, рүшвәтхорлуға, әлиәјрилијә, коррупсијаја гаршы гол чәкдији фәрманлары хатырлајырды. Мәним исә һәмин ан јадыма Һејдәр Әлијевин республикамызда һагг-әдаләт наминә јаздығы "Гој әдаләт зәфәр чалсын!" башлыглы јазысы дүшдү. Она көрә дә бу кичик, бир нечә дәгигәлик фасиләдән сонра сөзүмү давам етдим:

- Мөһтәрәм Һејдәр Әлијев! Артыг республикамызда давам едән ермәни-Азәрбајҹан мүһарибәси, һагсызлыглар, әдаләтсизликләр халгы боғаза јығмышдыр. Башабәла индики вә кечмиш рәһбәрләримиз Сиздән гисас чыхмаг үчүн һакимијјәтә кәлмишләр. Әслиндә исә ҹәбһә бөлкәләриндә әскәрләр үмид, инам јери кими Сизин јолунузу көзләјирләр. Башга јол јохдур. Анҹаг сиз бу халгы бәлалардан гуртара биләрсиниз... Сизин кими дүнја шөһрәтли сијасәтчини тә'гиб едән, онун һүгугларыны тапдалајанлара исә сон сөзүм будур: - нә гәдәр аға гара десәниз дә, јарашмаз. Әввәл-ахыр әдаләт зәфәр чалаҹаг... Гој әдаләт зәфәр чалсын...

Мәним бу кичик чыхышым сона чатды. Залда һеч ким данышмырды. Нүмајәндәләрин һамысы санки бизим сөһбәтләримизә һаким кәсилмишди... Һамы Һејдәр Әлијевә бахырды. Ахы о, мәнә һәм әјләшмәк ишарәси вермәли иди, һәм дә әлавә суаллар... Ән азы беш дәгигәјә јахын рәһбәр көзләрини бир нөгтәјә зилләјиб нә һагдаса фикирләширди. Әлбәттә, һеч ким ҹүр'әт едиб ону хәјаллардан ајыра билмәзди.

Һандан-һана о дилләнди:

- Һә, гуртардынмы оғлум, - деди.

- Бәли, - ҹаваб вердим.

- Бујур, әјләш.

Сонра о, дәриндән нәфәс алыб арамла сөһбәтә башлады:

- Бу ушаг мәним јадыма гәрибә, мараглы фактлар салды. Доғрусу, е'тираф едим ки, мәним рәһмәтлик Фаиг Бағырзадәјә вердијим бу көстәриши аз гала унутмушдум. Бу ушаг университетдән данышанда елә баша дүшдүм ки, јәгин онун гәбул имтаһанларында иштирак еләмишәм. Она көрә о да гәбул олуб. Елә ки о мәним көстәришимдән сөһбәт ачанда дүзү, көврәлдим. Доғрудан да, мән халгыма һәмишә көмәк етмәк истәмишәм. Истәмишәм ки, касыбларын да балалары охусунлар, ирәли кетсинләр, һагг-әдаләт үзүлмәсин, варлы-касыб сөһбәтләри олмасын...

Сөзүнүн бу јериндә о јенидән фикрә кетди вә һеч кимин көзләмәдији һалда мәним јашымы деди:

- Бу кәнҹин инди орта һесабла 34 јашы вар.

Һамы бир-биринин үзүнә бахды. Ахы, Һ. Әлијев мәним јашымы һарадан билди? Сонралар чох фикирләшдикдән сонра нәһајәт ки, ријазијјатчы олмасам да бу суалын ҹавабыны тапдым.

Демәли, Һ. Әлијев бу көстәриши 1975-ҹи илдә вериб. Мән исә чыхышымда гејд еләмишдим ки, Сиз бу көстәриши верәндән бир ил сонра университетә гәбул олунмушам. Орта мәктәби исә адәтән 17 јашларында гуртарырлар. Биз исә Һ. Әлијевлә 1992-ҹи илдә көрүшүрдүк. Демәли, 1992-ҹи илдән 1975-ҹи или чыханда фәрг 17 ил едир. Мән әкәр орта мәктәби 17 јашымда гуртармышамса 17 ил фәргини дә үстә кәлдикдә едир 34 ил.

Бәли, бу ади, лакин мәним үчүн - еjни заманда чохлары үчүн гејри-ади ријази һесабламаны әлбәттә, надир шәхсијјәтләр дүшүнә биләрди. Һәмин күн јенидән Һ. Әлијевдә олан тәфәккүрә, савада, дәгиг дүшүнмә тәрзинә һејран галдым...

"ХАЛГЫМЫЗА БЕЛӘ ӘХЛАГЛЫ, САВАДЛЫ, ДҮШҮНҸӘЛИ КӘНҸЛӘР ЛАЗЫМДЫР"

Бу сөзләри дә Һ. Әлијев сәһәри күнү Али Мәҹлисин иҹлас залында мәним һаггымда демишди. Нәјә көрә? Суалымы инди охуҹуларымыза ачыгламаг истәјирәм...

Кечә иҹласымыз сәһәрин алаторанына кими чәкди. Топлантымыз сона чатанда адәти үзрә - "Кимин мәнә сөзү вар?", - дејә Һ. Әлијев залдакы адамлара мүраҹиәт етди. Мән әлими галдырыб сөз истәдим. Ешидирәм, - дејә Һ. Әлијев мәнә бахды. Сыхыла-сыхыла: - "Сизинлә тәкликдә көрүшмәк истәјирәм", - дедим.

Һ. Әлијев һамынын чыхмасыны ишарә еләди. Аман Аллаһ, нә едәҹәјими өзүм дә билмәдим. Бир анлыға өзүмү итирдим. Ахыр ки, ирадәми әлә алыб илләрлә јахындан көрмәдијим, анҹаг һәмишә һәсрәтини чәкдијим Һ. Әлијев шәхсијјәтинин лап гәншәриндә дајандым. Ваһимәли, шәхсијјәт сәсинин истисини, мүлајим вә сәртлијини бир аддымлыгда дујдум:

- Ешидирәм, оғлум. Чәкинмә, сөзүнү де. Көрүрәм һәјәҹанланырсан. Дилим әсә-әсә: - Мән Сизи зијарәт етмәк истәјирәм, Һејдәр баба. Бу һәм өзүмүн арзумдур, һәм дә анамын хаһишидир, - дедим. Сонрадан анладым ки, бөјүк шәхсијјәт бу мәрамымы көзләмирди. Она көрә дә:

- "Сән мәни неҹә зијарәт етмәк истәјирсән?", - дејә сорушду. Мән:

- Анам хаһиш едиб ки, Сизин әлиниздән өпүм. Мән Сумгајытдан бураја кәләндә анам севинҹиндән ағлады вә бу мүгәддәс тапшырығы мәнә верди.

Һ. Әлијев бу һәрәкәтимә мәәттәл галмышды. О, мәнә меһрибан нәзәрләрлә бахыб күлүмсүндү:

- Кет, анана де ки, сәнин хаһишин, онун истәји јеринә јетирилди.

Кизләтмирәм, пәрт олдум. Өмрүм боју бөјүкләрин јолуну сахламышам. Лакин инди дөзә билмәдим. Һејдәр Әлијев ҹәнаблары кими нәһәнк шәхсијјәтин өнүндә "ирадымы" билдирдим:

- Ахы, һәләлик Сизи зијарәт етмәмишәм. Бир дә ки, әкәр бу күн анамы алдадырамса, сабаһ Сизи дә алдадарам... Дүнја шөһрәтли шәхсијјәтин шаграг күлүшү инди дә гулагларымда әкс-сәда верир...

Сонра Һ. Әлијев мәним бу сөзләримдән елә бил тутулду. Талеләр һәлл едән сағ әлини мәнә узатды, мүгәддәс вә мүгајисәси олунмајан шәхсијјәтин, зијарәткаһын әлини мәмнунијјәтлә өпдүм. Һәмин ан санки бүтүн дүнјаны мәнә бағышладылар. Севинҹимдән о кечә сабаһа кими јата билмәдим...

Сәһәр ЈАП-ын тә'сис конфрансы олду. Һ. Әлијев конфрансда бөјүк вә әһатәли нитг сөјләди. Бакыдан кәлмиш гонаглара да сөз верилди. ЈАП-ын Сијаси Шурасы сечилди. Сүрәкли алгышларла мәни дә һәмин Шуранын үзвү сечдиләр.

ҺАШИЈӘ: Бир нәфәр мәним Сијаси Шураја үзв сечилмәјимин әлејһинә чыхыш етсә дә (о адам инди дә ЈАП-да вәзифә дашыјычысыдыр) Һејдәр Әлијев онун бош, мә'насыз данышығына, сәрсәмләмәсинә әһәмијјәт вермәди:

- Биз демократик дөвләт гурмаг истәјирик, әкәр конфранс иштиракчылары мәсләһәт билирсә, рәва көрүрсә, демәк белә лазымдыр. (Фикир верин, Һ. Әлијев демократик фикирләри нечә мүдафиә едир). Инди исә ЈАП-ын СШ-нын сијаһысындан мәним адымы биләрәкдән, гәсдән силибләр. Јүз фаиз әминәм ки, бүтүн бунлардан партија сәдринин мә'луматы јохдур. Олсајды... Бир заманлар мөһтәрәм тарихчиләримиз дә тарихимизи о вахт белә сахтакарчасына јазыблар ки, Гарабағын Азәрбајчанын ән гәдим, ән улу торпағы олдуғуну инди дә аз гала дүнјаја исбат едә билмирик.

Ахшам исә Һ. Әлијев бизи, јә'ни Сијаси Шуранын үзвләрини Нахчыван Али Мәчлисинин ичлас залында гәбул еләди. Мәгсәд идарә һеј'әтини, партијанын сәдр мүавинләрини сечмәк иди. Јанымда отуран јолдашлардан бири мәним идарә һеј'әтинә намизәдлијими вермәк истәди.

Мән е'тираз әламәти олараг кичичик чыхыш етдим:

- Партијадан һеч бир ичтимаи-сијаси вәзифә уммурам. Мән Һејдәр Әлијевин јолунда вәзифәсиз дә мүбаризә апарачағам. Чүнки чанымла, ганымла мән сырф Әлијевчијәм... Вә республикамызын һәр јериндә бу ишлә чани-дилдән мәшғул олачағам. Зарафатла ону да гејд етдим ки, Сумгајытда сәдр дә өзүм олачағам.

Бу сөзләрдән сонра Һ. Әлијев мәним һаггымда деди:

- Халгымыза белә әхлаглы, саваллы, дүшүнчәли кәнчләр лазымдыр. Үмумијјәтлә исә кәнчләр бөјүк гүввәдир, мән онлара архаланырам... Вә сонунчу ифадәмә зарафатла: - Кет, Сумгајыты вердим сәнә, - деди.

Бакыја гајыданда нүмајәндә һеј'әтинин үзвләри мәнә

һәсәдлә бахырдылар. Еләләри вар иди ки, һәтта мәни гучаглајыб өпүр, - "Һејдәр Әлијевин чох хошуна кәлдин", - дејә мәни тәбрик едирдиләр.

Һәмин нүмајәндәләрдән Сосиалист Әмәји Гәһрәманы Баба Сәмәдову, рәһмәтлик Зија Бүнјадову, Јевлах рајонундан олан журналист һәмкарым Мустафаны (тәәссүф, фамилијасыны билмирәм), Шаһлар Әскәрову, Ағдам рајонундан олан Тофиг Вәлијеви, Кәрим Кәримову, Асја Манафованы, Самир Новрузову, Муртуз Әләскәрову, Сирус Тәбризлини, Хејрәддин Гочаны, Сәфијар Мусајеви, Рәфаел Аллаһвердијеви, Һачыбала Абуталыбову, Надир Ағајеви вә башгаларыны инди дә һөрмәтлә хатырлајырам.

ИШЛӘР ГАЈДАЈА ДҮШӘНДӘН СОНРА...

Тә'гибләрә, тәһгирләрә, күчә сөјүшләринә, өлүмлә һәдәләнмәјә мә'руз галдым. ЈАП-ын Сумгајытда сәдри олмаға чалышан Хыдыр Алојев (әслиндә о, үзвү олдуғу чәмијјәт вә партијаларын һамысында бу иддиада олмушдур. Она көрә дә ону һәр јердән говмушдулар) мәни өз һавадарлары илә биркә өлүмлә һәдәләјирдиләр. Ахшамлар евимә гајыданда киришдә намә'лум адамлар габағымы кәсир, конфранса кәләчәјим тәгдирдә мәни өлдүрмәклә, һәбс еләтдирмәклә һәдәләјирдиләр. Һ. Әлијевин хатиринә, сөз-сөһбәт јаранмасын дејә, кери чәкилмәјә мәчбур олдум. Һ. Әлијев чәнаблары республика президенти сечилдикдән сонра онун үнванына ачыг мәктуб јаздым. Һеч бир редаксија бу мәктубу дәрч етмәјә чүр'әт етмәди. Чох чәк-чевирдән сонра "Јени Азәрбајчан" гәзетиндә чалышан гәләм достум Галиб Әһмәдов мүсаһибә формасында фикрими дәрч етдирди. Мүсаһибәми олдуғу кими охучулара тәгдим едирәм.

“МӘГСӘДЛИ ТӘ’РИФ, МӘГСӘДЛИ ТӘНГИД ГӘДӘР ГӘРӘЗЛИ ВӘ ЗИЈАНЛЫДЫР”

- Нүсрәт мүәллим, һәмкарларыныз вә јашыдларыныз Сизи партијанын мүбариз тәшкилатчыларындан бири кими таныјыр. О вахтлар ки, партија гуручуларына, онун әмәли иш фәдакарларына вә Һејдәр Әлијевин тәрәфдарларына гаршы күтләви тә’гиб вә тәзјигләр варды, онда Сиз чәсарәтлә, һеч бир манеә вә чәтинликләрдән горхмадан тәблиғатчы кими ән чәтин партија тапшырыгларыны јеринә јетирдиниз. Артыг о күнләрдән 4 ил кечмишдир. Һазырда ЈАП өз јаранма тарихинин бешинчи илдөнүмүнә гәдәм гојмушдур. Бу зирвәдән архаја бојлананда сиз ән чох һансы һадисәләри хатырлајырсыныз?

- Мәним үчүн партија илә бағлы ән унудулмаз һадисә илк дәфә шәхсијјәтинә чох бөјүк һөрмәт етдијим Һејдәр Әлијевлә үзбәүз көрүшүм олмушдур. Бу даһи инсанла мән илк дәфә 1992-чи илин нојабрында ЈАП-ын Нахчыванда кечирилән тә’сис конфрансында таныш олмушам. Конфрансдан бир күн әввәл кечә саат 11-дән 3-ә кими Һејдәр Әлијев республикамызын мүхтәлиф кушәләриндән бура кәлмиш зијалылары, әмәк адамларыны гәбул едиб динләди. Хошбәхтликдән Һејдәр Әлијев мәнә дә сөз верди. Чыхышымда билдирдим ки, мән колхозчу аиләсиндә анадан олмушам. Мәним кими јүзләрлә әмәкчи өвладлары шәхсән Сизин көмәјинизлә университетин һүгуг, журналистика, шәргшүнаслыг факүлтәләринә дахил олмушуг.

- Билдијимизә көрә, ЈАП-ын тә’сис конфрансында Сиз партијанын јарадычысы вә илһамверичиси Һејдәр Әлијевин диггәт мәркәзиндә олмусунуз. Вә һәтта орада иштирак едән фәаллар ичәрисиндә ән чох ичтимаи вәзифә Сизә һәвалә олунуб. Бу “тәрәфбазлығын” сәбәби нә иди?

- Билирсиниз, Һејдәр Әлијев чох һәссас инсандыр. О,

адамлары танымағы бачарыр. Мәнә елә кәлир ки, о, чох тәчрүбәли бир рәһбәр, инсаншүнас вә психолог кими мәним бу ишә нә гәдәр чани-дилдән јанашдығымы һисс етмишдир. Она көрә дә шәхсән Һејдәр Әлијевин тәшәббүсү илә о вахт мәнә бир чох ичтимаи вәзифә һәвалә олунду. ЈАП Сијаси Шурасынын, тәфтиш комиссијасынын вә редаксија һеј’әтинин үзвү сечилдим. Мән орада партијанын сәдринә сөз вердим ки, Сумгајытда Һејдәр Әлијев идејаларынын тәблиғ вә тәшвиги илә чани-дилдән, чидди мәшғул олачағам.

- Сиз конфрансда вердијиниз вә’дә сонра әмәл етдинизми?

- Бәли, мән Сумгајыта гајытдыгдан сонра партијанын тәшкилатланмасы иши илә үрәкдән мәшғул олдум, сағлам гүввәләри топладым. Онларын бир өзәк әтрафында чәмләшмәси үчүн әлимдән кәләни етдим. Ишләр гајдасына дүшдүкдән сонра Сумгајытда һамынын “јахшы танıдығы” бир нәфәр бүтүн арзуларымы пуч етди. Мән саләчә ола-

раг үмуми ишин хејринә сөз-сөһбәт јаратмадым. Бу вахт мүхтәлиф тәшкилат вә чәмијјәтләр мәни өз сыраларына дә'вәт етсәләр дә кетмәдим. Онлара баша салдым ки, бәдхаһлар вә карјеристләр мәни гәсдән шәһәр тәшкилатындан узаглашдырсалар да мән ЈАП-дан чыхмамышам, Әлијевчи мөвгејиндән һеч вахт дөнмәјәчәјәм. Мән һәмишә Әлијевчи олмушам вә олараг да галырам.

- Нүсрәт мүәллим, вахты илә күчә вә мејданларда тә'гиб вә тәзјигләрә мә'руз галдығыныз партија јолдашларынызын әксәријјәти инди јүксәк вәзифә күрсүләриндә вә мәс'ул дөвләт постларында тәмсил олунублар. Онларла әлагә сахлајырсынызмы? Даһа доғрусу, вәзифә аракәсмәләри Сизин партија үнсијјәтинизә манечилик төрәтмир ки?

- Мән өзүнә, шәхсијјәтинә вә мәнсуб олдуғум партијаја һөрмәт едән лајигли ЈАП-чыларла вәзифәсиндән вә мөвгејиндән асылы олмајараг һәмишә үнсијјәт сахламагда һеч бир чәтинлик чәкмәмишәм. Ләјагәтли адам һәмишә өзүнү ләјагәтли апара билир. Мәни нараһат едән тамам башга бир мәсәләдир. Вахты илә ЈАП-ын өзәкләрини јараданда бизә вә шәхсән мәнә һәдә-горху кәлән, Һејдәр Әлијевин портретини әлимдән алыб сијаси мүлаһизәләрә көрә мәни тәһгир едән чохүзлү адамлар инди мүхтәлиф күрсүләрә јијәләнмишләр. Онларын арасында һәтта Милли Мәчлисин үзвү оланлар да вар. Инди Республика Президентинин портрети онларын кабинетләриндән, башларынын үстүндән асылыб. Инди һәмин адамлар әсл Әлијев тәрәфдарларыны көрәндә хысынлашыб күлүшүрләр. Доғрудан да, беләләри чох тәһлүкәли типдирләр. Ачығыны дејим ки, мән белә маскаланмыш типләрдән һәмишә еһтијат етмишәм вә бу күн дә еһтијатланырам.

Әлбәттә, тәһлүкә тәкчә ријакарлыгда дејил, иш о јерә чатыб ки, дөвләт чеврилиши чәһдиндә иштирак едәнләрин истинтаг вә мәһкәмәләрини бир заманлар Һејдәр Әлијевин әлејһинә олан һәмин маскаланмыш шәхсләр апарырлар. Она көрә дә дөвләт чеврилишиндә иштирак едән пуллу адамларын бир һиссәси "тәмизә" чыхарылыр. Көздән пәрдә асмаг үчүн имкансыз адамлар ағыр маддәләрлә иттиһам олунурлар. Бах, тәһлүкә бундадыр. Тәкчә бир факты гејд етмәк истәјирәм ки, вахты илә Ајаз Мүтәллибовун хүсуси көстәриши илә Һејдәр Әлијев тәрәфдарларыны тә'гиб едән шәхс инди даһа мө'тәбәр постда, һүгуг-мүһафизә органларынын бириндә чалышыр вә "һагг-әдаләти үзә чыхарыр". Күман едирәм ки, партијамызын дөрд иллик јубилејинә һәср олуначаг мәчлисдә бу кими парадоксал фактлар ашкарланачагдыр. Онлара гаршы јенә дә Һејдәр Әлијевин рәһбәрлији алтында елликлә мүбаризә апармаг лазым кәләчәкдир.

* * *

"Азәрбајчан Республикасынын Президенти Һејдәр Әлијев чәнабларына ачыг мәктуб"умун үрәјимчә олан вариантынын ишыг үзү көрмәси үчүн өмрүм бోју гәләм јолдашым, һәмјерлим Сабир Мәммәдова миннәтдар олачам. Мәһз онун јахындан көмәклији, гајғысы сајәсиндә илләрлә чап олунмамыш, һәсрәтини чәкдијим јазы ичтимаи-сијаси "Анд" гәзетинин 27 декабр 1997-чи ил тарихли сајында мәни истәјәнләри севиндирди. Инди дә һәмин јазыны диггәтинизә чатдырырам.

АЗӘРБАЈЧАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ПРЕЗИДЕНТИ ҺЕЈДӘР ӘЛИЈЕВ ЧӘНАБЛАРЫНА

АЧЫГ МӘКТУБ

Һөрмәтли Президент! Республикамызын белә бир чәтин ичтимаи-сијаси вәзијјәтиндә вахтынызы алдығыма көрә үзр истәјирәм. Анча мүстәгил дөвләтчилијимиз наминә буна мәчбур олмушам.

Һөрмәтли Президент!

Сизинлә илк дәфә ЈАП-ын Нахчыванда кечирилән тә'сис конфрансында таныш олмушам. Јәгин хатириниздәдир, конфрансдан бир күн әввәл - кечә саат 11-дән сүбһә кими республикамызын мүхтәлиф кушәләриндән кәлмиш зијалылары, әмәк адамларыны гәбул едиб динләдиниз, Хошбәхтликдән мәнә дә сөз вердиниз. Чыхышымда билдирдим ки, мән колхозчу аиләсиндә анадан олмушам. Мән вә мәним кими јүзләрлә колхозчу, фәһлә ушаглары шәхсән Сизин көмәклијиниз сајәсиндә университетин һүгуг, журналистика, шәргшүнаслыг факүлтәләринә дахил олмушуг.

Кечәнин сонунда исә бизим аилә үчүн ән мүгәддәс олан бир хаһиш еләдим. Дедим ки, анам Сумгајытдан Нахчывана кедәчәјими биләндә севинчиндән ағлады вә деди ки, мәним әвәзимдән Һејдәр бабаны зијарәт едәрсән. Инди ичазә верин, Сизи зијарәт едим. Сиз күлүмсүнүб дединиз:

- Кет, анана де ки, зијарәт етдим. Мән исә дедим ки, ахы һәләлик Сизи зијарәт етмәмишәм вә әкәр бу күн анамы алдадарамса, сабаһ да Сизи алдадарам". Бу сөздән сонра Сиз аиләмизин ән бөјүк арзусуну јеринә јетирдиниз: мән сағ әлиниздән өпүб Сизи зијарәт еләдим. Касыб, чох да бөјүк олмајан бир аилә үчүн бунун нә олдуғуну Сиз јахшы баша дүшүрсүнүз...

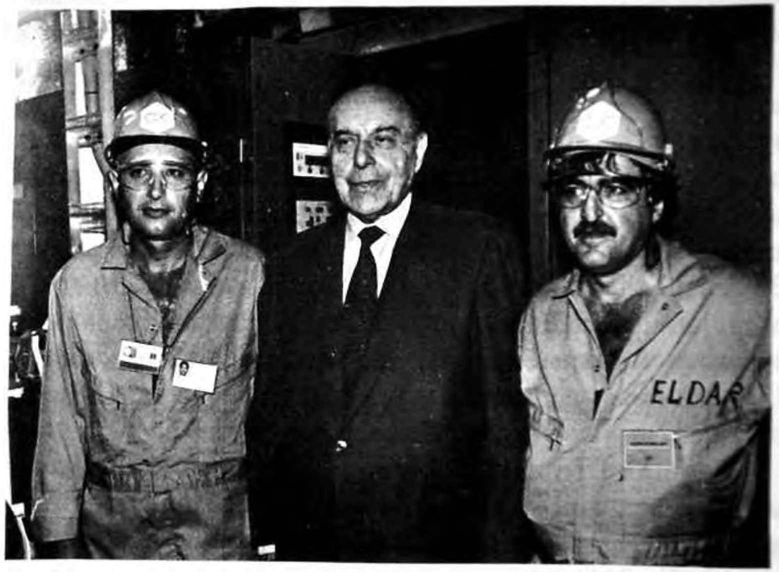

ЈАП-ын конфрансында исә Сизин тәшәббүсүнүзлә ән чох ичтимаи вәзифә алан јенә мән олдум: Сијаси Шураның, тәфтиш комиссијасынын, редаксија һеј'әтинин үзвү. Вә мән Сизә сөз вердим ки, республикамызын һәр јериндә бу ишлә чани-дилдән мәшғул олачағам. Зарафатла ону да дедим ки, Сумгајытда сәдр дә өзүм олачағам. Сизсә күлә-күлә дединиз: "Кет, Сумгајыты вердим сәнә".

Һәмин күнләрдә бүтүн зијалылар мәнә һәсәд апарыб дејирдиләр ки, Һејдәр Әлијевин сәндән чох хошу кәлди. Мән вердијим сөзә әмәл етдим. Бу ишлә үрәкдән мәшғул олмаға башладым. Ишләр гајдасына дүшәндән сонра Сумгајытда һамынын "јахшы" таныдығы, әгидәсиз, мәсләксиз, гырх үзлү бир нәфәр бүтүн арзуларымы пуч еләди - Хыдыр Алојев. Коммунист, Халг Чәбһәси, Истиглал партијаларынын үзвү, сосиал-демократларын Сумгајытда кечирилән көрүшләриндә синәсини ирәли вериб өзүнү сосиал-

демократларын тәәссүбкеши адландыран бу "адамын" ЈАП-ын сәдри олмасынын әлејһинә чыхдым. Чүнки о илк күнләрдән бу иддиада иди. Әслиндә бүтүн партијаларла бу иддиада олмушду. Она көрә дә бүтүн партијалардан говмушдулар. Бунунла да ишим битди. Мәнә бөһтанлар атылды, һәдә-горхулар кәлинмәјә башланды. Иш о јерә чатды ки, 4 партијанын үзвү олан һәмин адамлар әгидәли сајылдылар. Һеч бир партијанын, гурумун үзвү олмајан, анчаг Әлијевчи олан мән әгидәсиз адам сајылдым. Нә етмәк олар, јәгин касыбларын, архасызларын талејинә белә јазылыбмыш. Вә елә билмәјин ки, мән кимләрдәнсә горхуб ЈАП-дан кәнарлашдым. Садәчә олараг Сизин хатиринизә, партијанын иши позулмасын дејә, сөз-сөһбәт јаратмадым...

Һөрмәтли Президент! Ону да гејд едим ки, Чәбһә һакимијјәтдә оларкән мәнә дәфәләрлә онларла ишләмәк тәклиф олунмушду, кетмәмишдим, КП-дан дә'вәтләр олунду, кетмәдим. ЈАП-дан кәнарлашдырылан кими Истиглал вә Мүсават партијаларындан, Рөвшән Чавадовун дәстәсиндән мәнә дәфәләрлә дә'вәтләр олунду, кетмәдим. Чүнки мән ЈАП-дан узаглашсам да Һ. Әлијевчилијимдән дөнмәмишдим вә дөнмәрәм дә...

Зати алиләри!

Инди исә мүхтәлиф вәзифәләрдә ишләјиб, Сизи тә'риф едә-едә, халг арасында гәсдән игтисади вә сијаси чәтинликләр јарадан, күлли мигдарда рүшвәт јыған, халгы Сизә вә дөвләтә гаршы галдыран, күндә бир ресторанда, кеф мәчлисләриндә ејш-ишрәтлә мәшғул олан адамлар һаггында мә'лумат вермәк истәјирәм.

Вахтилә ЈАП-ын өзәкләрини јараданда бизләрә һәдә-горху кәлән, Сизин шәклинизи белә тәһгир едән һәмин чохүзлү адамлар инди мүхтәлиф курсүләрә јијәләндиләр, Милли Мәчлисин үзвү олдулар. Инди Сизин шәкилләриниз онларын кабинетләриндә башларынын үстүндән асылыб, елә дадышырлар ки, елә бил онлар әсл Әлијевчиләрдир, бизим кимиләр исә һеч ким. Инди һәмин адамлар бизләри көрәндә шаггаһаг чәкиб күлүрләр, чибләриндән пачка-пачка доллар чыхыр, халг исә чөрәкпулу тапмыр. Иш о јерә кәлиб чатыб ки, онлар мәним кими архасызлары Сизинлә һәдәләјирләр. Һазырда мәним талејим тәһлүкә алтындадыр. Сиз һакимијјәтдә ола-ола горху ичиндә јашајырам. Һәмин адамлар исә Сизин әлејһинизә иш апара-апара кеф чәкирләр.

Һөрмәтли Президент!

Рајон вә кәндләримизин ишғалындан әввәл ермәниләрә гаршы вурушмағын, көнүллүләр дәстәсини јаратмағын илк тәәссүбкеши олсам да, бир нечә күн гардашларымла мүһасирәдә галсам да, бунлара гијмәт верән олмады.

Һөрмәтли Президент!

Нечә олур ки, Сизи, дөвләти, халгы алдадыб тәһгир едән дә онлар, һамыдан јахшы доланан, вәзифәләрдә ишләјәнләр дә онлар? Сизинлә көрүшән дә онлар, мәним кими Сизә сәдагәтли, касыб ушаглары исә дәрдини демәк үчүн, Сизә лазым олан мә'луматлары чатдырмаг үчүн гәбулунуза дүшә билмирик. Иш о јерә чатыб ки, дөвләт чеврилиши чәһдиндә иштирак едәнләрин истинтағыны, мәһкәмәләрини Әлијевчилијин әлејһинә олан һәмин адамлар апарырлар. Она көрәдир ки, дөвләт чеврилишиндә иштирак едән пуллу адамларын бир һиссәси "тәмизә" чыхарылыр. Тәкчә бир факты гејд етмәк истәјирәм ки, вахты илә А. Мүталлибовун хүсуси көстәриши илә Әлијевчиләри тә'гиб едән бир нәфәр шәхс инди даһа күчлү һүгуг-мүһафизә органларындан бириндә чалышыр вә "һагг-әдаләти үзә чыхарыр". Һалбуки һәмин адамлар Москвада кизләнән бир груп адамын көстәриши илә ишләјирләр. Бунун ачы нәтичәләри нә вахтса үзә чыхачаг.

Мөһтәрәм Президент!

Һазырда о гәдәр "гоһумларыныз", "достларыныз", "танышларыныз" пејда олублар ки, адам галыр мат-мәәттәл. Һәмин

адамлара бир нечә суалым вар: Һејдәр Әлијев Ә. Вәзиров, А. Мүтәллибов командалары тәрәфиндән тәһгирләрә, тә'гибләрә мә'руз галанда нијә көрә сәсинизи ичинизә чәкмишдиниз? Һ. Әлијевин һүгугларынын бәрпасы уғрунда кедән митингләрдә нәјә көрә иштирак етмирдиниз? Мән Сумгајытда ЈАП-ын илк өзәкләрини тәкбашына јараданда вә мүхтәлиф адамлар тәрәфиндән тәһгир олунанда, һәјатым тәһлүкә алтында оланда сиз "гоһумлар", "достлар" һараларда идиниз? Ахы бу партија Һ. Әлијевин ады илә бағлы иди. Һазырда сизләр ичра һакимијјәтләри илә, инзибати органларла, мүхтәлиф вәзифәли адамларла әлбир олараг куја Һ. Әлијевин ән јахын гоһумлары, танышлары кими өзүнүзү тәгдим едәрәк күлли мигдарда рүшвәтхорлугла мәшғулсунуз: пуллу, имканлы адамлары - А. Мүтәллибовун, Ә. Вәзировун адамларыны мүхтәлиф вәзифәләрә тә'јин етдирирсиниз, мәним кими имкансыз адамлар исә галыблар кәнарда. Вахтилә өзүнү А. Мүтәллибовун, Ә. Вәзировун, Ә. Елчибәјин ән јахын дост-танышлары кими тәгдим едән адамлар инди өзләрини Һ. Әлијевин ән јахын дост-танышлары кими тәгдим едәрәк рајонларда, шәһәрләрдә вәзифә бөлкүләрини һәлл едирләр. Мән буна там әминәм ки, Сизин belә "гоһумлардан", "дост-танышлардан" вә онларын әмәлләриндән хәбәриниз јохдур. Күман едирәм ки, Сиз тә'чили сурәтдә мәни гәбул едәчәксиниз. Бу архасыз, јохсул бир аиләнин јенидән ән бөјүк севинчинә, һәм дә Әлијевчилијин вә дөвләтчилијимизин хејринә олачаг.

Дәрин һөрмәтлә, инамла, Сизләрә сәмими һөрмәти, мәһәббәти олан, бөјүк үмидләрлә чаваб көзләјән вә Сизинлә көрүшмәк һәсрәти илә јашајан:

Нүсрәт ГАФАРОВ,
ЈАП Сијаси Шурасынын, тәфтиш комиссијасынын вә редаксија һеј'әтинин үзвү".

Елә әсл дәһшәтли, мүсибәтли күнләрим дә бу јазы гәзетдә дәрч олунандан сонра башланды. Президентдән һеч бир тәмәннам олмајыб. Фикир вердинизми, мән она "бабам" дејә мүрачиәт етмишәм. Баба гәдр-гијмәтини билмәјәнләр бөјүк-кичик, ағсаггал-ағбирчәк, оғул-нәвә гәдр-гијмәтини билмәз. Мән онун - Һ. Әлијевин тимсалында чанлы, бариз шәхсијјәт көрмүшәм. Әкәр о, мәнә "оғлум" дејирсә, мәним кими кәнчләрлә, јурдунун оғул вә гызыјла фәхр едирсә, бунун нәји писдир? Һејдәр Әлијев елә бир шәхсијјәтдир ки, бәлкә дә дүнјанын ән бөјүк, ән чидди шәхсијјәтләри ондан өјрәнмәли, ондан анламалы, ондан бөјүклүк мәнтигини гәбул етмәлидирләр. Сизчә, биографијамы әзбәрдән дејән, ријази һесабламаларыјла сечилән, мәним кими касыб аиләләринә дајаг олан адама мејлим, мүнасибәтим нечә олмалыдыр?

Чох тәәссүф ки, халгымыз үчүн өнәмли, дәјәрли, кәрәкли, күман јери, үмид үнваны олан адамы өзүмә зијарәткаһ сандығым үчүн анлашылмајан тә'гибләрә, бөһтанлара мә'руз галдым.

ҺАШИЈӘ: Иш о јерә чатды ки, һәтта мәни Әлијевчилијин әлејһинә тәблиғат апаран, партијаны нүфуздан салан, онун күчүнә, тәшәккүл тапмасына мане олан адам кими үстүмә шәр, бөһтан атанлар да олду. Күнләр кечирди, заман, дөвран дәјиширди. Вә нәһајәт, мәнә мә'лум олду ки, бу ојунлар кимин сифариши вә тәшәббүсү илә һәјата кечирилир.

Дәфәләрлә ермәни фашистләри илә үз-үзә кәлмишәм. Ичимдән һәм чомәрдлик, һәм дә тәрәддүд һисси кечиб. Әлимдә автомат силаһ јағыларла, ганымызы ичмәјә белә һазыр олан ермәниләрлә ганлы-гадалы, өлүм-дирим мүбаризәсиндә, әлбәјаха дөјүш күнләрим олуб. Бу барәдә гәтијјән өзүмү реклам етдирмәјиб, буна тәбии һал кими бахмышам. "Бир кәндин фачиәси" повестимдә "Сағ ол, ата, сағ ол, ана" сәрлөвһәли јазымда һәмин күнләри олдуғу кими тәсвир етмишәм. Охучулар үчүн мараглы олсун дејә һәмин јазыны нәзәринизә чатдырырам.

САҒ ОЛ, АТА, САҒ ОЛ, АНА

Һәлә орта мәктәбдә бизләрә дәрс дејән севимли, әзиз, һеч вахт унудулмаз мүәллимләримиз сизи үрәкдән, гәлбән севмәјә вәрдиш еләмишдиләр. Сиз лајигли, савадлы, тәрбијәли, әхлаглы өвладлар јетирмишдиниз. Вә бу өвладлар сизләрин тәрбијәсинин мәһсулу, јетишдирдијиниз ағачларын мејвәси иди, ата, ана. Биз дә сизин е'тимадынызы аз-чох доғрултмушдуг. Евимизә кәлиб биздән разылыг едән мүәллимләримиз сизә дә ата-ана дејә мүрачиәт едирдиләр. Ону да әлавә едирәм ки, биз оғуллар да сизин вердијиниз өјүд-нәсиһәтләри, дуз-чөрәји итирмәдик вә һеч заман итирмәрик дә. Буну фактларла тәсдиг етмәк истәјирәм. Тәвазөкарлыгдан кәнар олмасын, кәндимизин илк журналисти - јазары - сизин оғлунуз - бу сәтирләрин мүәллифидир. Ел-обамызын мәһкәмә системиндә ишләјән илк һүгугшүнасы сизләрин өвладыныз - Әдаләтдир. Кәндимизин илк Полис Академијасына кирән тәләбәси јенә дә сизин оғлунуз Әнвәрдир. Ән башлычасы исә, Вәтән һәсрәти илә доғма кәндинин ермәни фашистләриндән азад олунмасы уғрунда кедән дөјүшләрдә сон нәфәсинә кими ел-обасыны горумаг истәјән, лакин објектив сәбәбләрә көрә ону бачармајан јенә сизин оғланларыныздыр...

Сизә мараглы бир факты хатырлатмаг истәјирәм, әзизләрим. Чәбрајыл рајонуну ермәниләр Һадрут сәмтдән атәшә тутанда кәндчиләримиздән бир нечәси рајон мәркәзиндә олурлар. Тәсадүфән мәрмиләр һәмин адамлардан 300-400 метр кәнара дүшүр. Сонралар бу һадисәдән истифадә едән “мүһарибә иштиракчылары” икинчи груп әлиллик дәрәчәси алырлар. Күлмәли дејилми, ај мәним атам, анам?!

Биз гардашлар исә ермәни фашистләри илә үзбәүз, һәтта мүһасирәдә ола-ола нечә-нечә хәстәлик тапдыг.

Мән үрәк, кичик гардашым Әнвәр сарылыг, ортанчыл гардашым Әдаләт исә һәлә дә һәкимләрә, бизләрә мә'лум олмајан хәстәликләрә тутулдуг. Нә гәдәр хәстәханаларда јатдыг. Амма һеч заман әлиллик дәрәчәси алмаг һаггында фикирләшмәдик вә фикирләшмирик дә. Нә вахт торпагларымызын азадлығы уғрунда мүһарибә башласа, чанла-башла дөјүшә јолланачағыг. Өлсәк дә сөзүмүздән дөнмәјәчәјик, тәки сизләр гәдәр бизә әзиз олан торпагларымыз дүшмән тапдағындан азад едилсин. Биз Вәтән үчүн һәмишә сағлам оғулларыг...

Һөрмәтли охучу! Хатирәләримин бир һиссәси илә аз да олса таныш олдунузму? Инди исә мүтләг әлавә етмәлијәм ки, һәмин әрәфәдә ермәни фашистләри илә мүһасирәдә, дөјүшдә олдуғум, көрмәдијим мәшәггәтли күнләри өзләрини азәрбајчанлы адландыранлардан көрдүм. Севинчим гәмә чеврилди. Мәни анбаан, күнбәкүн изләјирдиләр. Дүнән Һејдәр Әлијеви инкар едәнләр, портретини көтүрүб јерә чырпанлар мәним кәнч, лајигли кадр олмағымы дејән һазыркы Президентимизин сахтакарлыгла гылығына кирәнләр, мәнә гәним кәсилирдиләр. Севимли рәһбәримизә ачыг мәктубумун бир сурәтини Президент Апаратына көндәрдим. Сонра исә мүнтәзәм олараг телефонла апаратда ишләјән вә бу ишлә мәшғул оланларла әлагә сахладым. Демәк олар ки, ПА-да ишләјән шәхсләрин чохундан дүзкүн чаваб ала билмәдим. Тәкчә бир нәфәрдән - Ханлар Ајдыновдан башга. О адам ПА-да һансы вәзифәдә ишләјир, билмирәм. Амма ону билирәм ки, мәним гәзетдә чыхан јазыма һәм јүксәк гијмәт вермишди, һәм дә өзүмә мәсләһәт. Чох сағ олсун. Онун мәнә олан мәсләһәтиндән сонра ичтимаи-сијаси шө'бәнин әмәкдашы мәни Сумгајыт шәһәр ИҺ васитәсилә гәбул етди. О адам мәнә нә десә јахшыды:

- Нүсрәт мүәллим, биринчиси, сәнин јаздығын мәгалә-

дә еlә бир чидди мәсәлә јохдур. Икинчиси исә, сән бизә демәлисән көрәк вахты илә Һ. Әлијевин һакимијјәтә кәлмәсини истәмәјән, лакин бу күн вәзифәдә ишләјән һәмин адамлар кимләрдир?

Мән исә һәмин јолдаша гәти чаваб вердим:

- Мән һәмин адамларын сијаһысыны анчаг һөрмәтли президентимизә верәчәјәм.

О, мәнимлә худаһафизләшиб кетди. Үстүндән 2-3 күн кечмиш јашадығым бинанын о баш-бу башында нөмрәсиз машынлар көрдүм. Мәәттәл галдым: көрәсән кимләрдир бунлар? Бу, мәнә 1992-1993-чү илләрдә башыма кәлән әһвалатлары хатырлатды.

Һәмин вахтлар мән Сумгајытда киминсә ЈАП-ын сәдри олмасына е'тираз етмишдим. О исә мәни өлүмлә, тутдурмагла һәдәләмишди. (Мән исә Әлијевчилијин хатиринә киримишдим). Тәки Һ. Әлијевин һакимијјәтә кәлмәси наминә үмуми ишимиз позулмасын. һәтта јашадығым бинанын гаршысында габағымы кәсиб мәнә бычаг зәрбәси дә вурмаг истәмишдиләр. Һәмин адамлары исә бу күн дә танıјырам. Үмуми ишин хатиринә мән бу мәсәләни шиширтмәдим вә һеч бир кәсә шикајәт етмәдим...

ЈЕНИДӘН 1998-чи ИЛДӘКИ СӨҺБӘТЛӘРИМИЗ БАРӘДӘ

Иш о јерә кәлди ки, "Азәрбајчан" нәшријјатында чалышан һәмјерлиләримин иш отағында "КГБ"нин әмәкдашларындан бири илә таныш олдум. О "дөвләт адамы" мәнә нә десә јахшыдыр:

- Ешитмишик ки, сән Әлијевчисән вә Әлијевин ән јахын адамлары илә тәмасдасан. Хаһиш едирәм мәним мәркәзи "КГБ"јә ишә дүзәлмәјимә көмәк көстәрәсиниз.

Сорушдум: "Сиз бу иши нәјә көрә мәһз мәндән хаһиш

едирсиниз? Ахы сиз "КГБ"дә ишләјирсиниз. Вә мән кимәм ки, Сизин Мәркәзи "КГБ"јә ишә дүзәлмәјинизә көмәклик көстәрәм?..".

Чаваб верди:

- Билдијимә көрә сән Һејдәр Әлијевин ән јахын гоһумлары илә јахынлыг едирсән.

Дедим:

- Бәли, мән Һ. Әлијевин ән јахын гоһумлары илә јахынам.

Деди:

- Елә исә мәнә көмәклик еләмәјинизи хаһиш едирәм.

Дедим:

- Мәкәр өлкәдәки кадр сијасәтинә Һ. Әлијевин гоһумлары, јахынларымы бахыр?

Деди:

- Бәли. Бүтүн кадрларын талеји онлардан асылыдыр.

Даһа ирадәми чиловлаја билмәдим. Өзүмдән чыхдым. Дедим ки, дур чых бу отагдан вә сәни тә'лиматландырыб бураја көндәрән шәхсләрә дејәрсән ки, мәни јох, А. Мүтәллибовун, Ә. Вәзировун, Ә. Һүмбәтовун, С. Һүсејновун, Р. Газыјевин адамларыны изләмәк лазымдыр. Һәмин күндән сонра бир дә мәни изләјән һеч кимсәни көрмәдим...

Мәним үчүн чох мараглыдыр. Һәмин "КГБ"шникдән сонра јашадығымыз бинанын һәндәвәриндәки нөмрәсиз машынлар да јоха чыхды. Бурадан мәнә белә ајдын олду ки, Президент Апаратында ишләјән бә'зи әмәкдашлар дәрһал јерләрә мә'лумат верирләр ки, лазыми јолдашларла мараглансынлар (јә'ни мәним кими архасыз адамларла). Чох көзәл. Бәс нәјә көрә онлар А. Мүтәллибовун, Ә. Вәзировун, Ә. Һүмбәтовун вә башгаларынын адамларынын ән јүксәк күрсүләрдә әјләшдијини һөрмәтли президентимизә мә'лумат вермирләр? Чавабыны да өзүм верирәм: Она көрә ки, истәр Президент Апаратында олсун, ис-

тәрсә дә мүхтәлиф назирлик вә баш идарәләрдә, орада чалышанларын чоху А. Мүтәллибовун, Ә. Вәзировун, Ә. Һүмбәтовун, С. Һүсејновун адамларыдыр. Әкәр фактлар лазымдырса, мән истәнилән вахт һазырам... Вәзифә үчүн исә һеч заман мүбаризә апармамышам. 1991-1992-чи илләрдә Һ. Әлијевин јанына кедәнләрин әксәријјәти "вәзифәдән јанмышлар" иди.

ҺАШИЈӘ: һәмин "Әлијевчиләрин" әксәријјәти Һејдәр Әлијев кими шәхсијјәтин һакимијјәтә кәлмәсиндә мүәјјән тәмәнна умурдулар. Бир дә арзуларына - јә'ни јенидән вәзифә дашыјычылары олмаг, өзләринә карјера газанмаг арзуларына чатдылар. Вә бир дә ән башлычасы бујду ки, һәмин севинчәкли "Әлијевчиләр" А. Мүтәллибовун, Ә. Вәзировун, Ә. Һүмбәтовун, С. Һүсејновун тәрәфдарларыны ән јүксәк күрсүләрдә јерләшдирдиләр. Она көрә ки, пул, имкан, мадди капитал һәмин адамларда иди (дедикләрими, фактларымы истәнилән вахт сүбут етмәјә һазырам). Һәмин адамлар дөвләтчилији вә Әлијевчилији јох, вәзифәчилији вә пулу мүдафиә едәнләр, һәрислик, варланмаг арзусу илә јашајанлар иди. Инди исә әсл "Әлијевчиләр"ин һесабына һарынламыш белә "кишиләр" ән јүксәк күрсүләрдә отурараг мәним кимиләриндән гисас алачаглары күнү һәсрәтлә көзләјирләр. Бир зијалы кими индинин өзүндә дә мәни дүшүндүрән әсас чәһәтләрдән башлычасы будур: нијә һәмин мәкрли, икиүзлү адамлар Һејдәр Әлијев чәнабларынын негатив һаллара гаршы амансызлығыны унудур вә унудублар?!

Мән исә һамыја сүбут етдим ки, дүнја шөһрәтли, танынмыш сијасәтчи Һејдәр Әлијевин һакимијјәтә гајытмасы вә халгымызы бәлалардан гуртармасы үчүн онун көрүшүнә кетмишдим. Чох шүкүрләр олсун ки, арзума чатдым да. Бәлкә дә 1991-1992-чи илләрдә Һејдәр Әлијевин көрүшүнә кедәнләрдән јеканә мән идим ки, нә вәзифә истәдим, нә дә ММ-ин үзвү олмаг үчүн чалышдым. Бу исә мәним мөһтәрәм президентимиз Һејдәр Әлијев чәнабларына сонсуз мәһәббәтимин ифадәси кими гәбул олунмалыдыр.

Вә бурасы да мәнә күн кими һәгигәтдир ки, Һејдәр Әлијев таныдығы, севдији, ләјагәтинә, шәхсијјәтинә һөрмәти олан адамлара рәғбәт бәсләјир. Мән онун јаддашында нечә галмышам, билмирәм. О, мәним јаддашымда 124 мин пејғәмбәр, 12 имамларымызын үмумиләшдирилмиш образы кими әбәдилик газаныб. Бунунла фәхр едирәм...

ТӘРӘДДҮД, ЈОХСА ЕҺТИЈАТ?..

Јахшы јадымдадыр. ЈАП-ын гәраркаһына тәзәчә кәлмишдим ки, кимсә деди: Муртуз Әләскәрову вәһшичәсинә дөјүбләр. Һамы бир-биринә дәјди. Бир груп адам Муртуз мүәллимин апарылдығы хәстәханаја кетди. Һеч ким инанмырды ки, танынан, ихтисасы үзрә мүтәхәссис олан, тарихи шәхсијјәтә гаршы һөрмәтинә көрә о дөјүлсүн. Амма бу һәгигәт иди. Она ағыр хәсарәт јетирмишдиләр. Бир нечә саатдан сонра Муртуз мүәллимин дөјүлмәсинә даир шәкилләри кәтирдиләр. Тә'чили Һачыбала Абуталыбов бөјүк бир лист тәшкил етди. Башлығы белә јаздыг: "БДУ-нун профессору Муртуз Әләскәров вәһшичәсинә дөјүлмүшдүр". Бу сәрлөвһәнин бир һиссәсини Һачыбала мүәллим, бир һиссәсини исә хәттим јахшы олдуғу үчүн мән јаздым. Үмуми рә'јимизә көрә бу лист университетин гаршысына вурулмалы иди. Һамы бир-биринин үзүнә бахды. Ахы, университетин гаршысында әли дубинкалы полис-пост хидмәти әмәкдашлары дајанырды. Һеч ким өз тәһлүкәсизлији горхусундан өзүнү ирәли вермәди. Мән вә Ағдам рајонундан олан Тофиг Вәлијев һәмин листи көтүрүб университетә кетдик. Һүгуг факүлтәсиндә ишләјән вә һазырда өзүнү Һејдәр Әлијевчи адландыран бир

нәфәрә јахынлашдыг. Дедик ки, сиз дүшүн университетин гаршысына вә полис ишчиләриндән хаһиш един ки, бизә мане олмасынлар. Бу лист әсас бинанын кирәчәјинә вурулмалыдыр ки, гој авангард ролуну ојнајан университет тәләбәләри билсин ки, онларын севимли мүәллимләри нечә инсафсызчасына, бәдхаһлыгла дөјүлүб. Һәмин адам нә десә јахшыдыр: "Мән дә Муртуз мүәллим кими дәјәнәјин гурбаны олмаг истәмирәм".

Чарәсиз галыб Тофиглә һәр икимиз биринчи мәртәбәјә дүшдүк. Һәмин листи ораја вуранда полисләр бизә јахынлашдылар вә Муртуз мүәллимин шәкилләрини көрәндә тәәччүбләндиләр. Һәтта онлардан бири белә деди:

- Әчлафлар! Хејирхаһ, мүгәддәс кишини көр нә көкә салыблар?

Доғрусу, биз дә хејли горхмушдуг ки, јәгин полисләр бизә "дубинка дәрси" кечәчәкләр. Амма белә олмады. Тофиг вә мән орадан узаглашдыг. Һәмин листә көрә исә артыг университетин һәјәтинә јүзләрлә тәләбә јығышмышды... Бу, милли варлығымызын сүбутујду! Бу, тәләбәләрин өз доғма, әзиз мүәллимләринә мәһәббәти, истәји иди. Тәләбәләрин һагты-һүгугу, инсан талејини мүдафиә етмәләри ән азы һөрмәтә лајиг кими гијмәтләндирилмәлидир. Тарих өзү сүбут етди ки, Муртуз Әләскәров һансыса бир нијјәтинә, мәгсәдинә чатмаг үчүн чанфәшанлыг етмирмиш, һагты-әдаләти мүдафиә етмәк үчүн гара гүвләләрин дәјәнәкләри, јумруг вә тәпикләри алтында јараланмыш, дөјүлмүш вә изтираблар чәкмишдир. Һејдәр Әлијев чәнаблары биләндә ки, Муртуз Әләскәров инсафсызчасына дөјүлүб, јәгин ки, белә дүшүнмүшдү: "Аллаһ, көрәсән нијә биримиз дикәримизә гәним кәсилирик?!".

МӘНИ ТАНЫМАГ ИСТӘМӘЈӘН НАНКОРЛАР

Һәр ај олмаса да һеч олмаса ики-үч ајдан бир ЈАП-ын гәраркаһында олурам. Бурада мәни таныјанлардан ики нәфәрә хүсуси мәһәббәтим, бөјүк һөрмәтим вар. Чүнки онлар мәни һәмишә меһрибанлыгла, сәмимијјәтлә, - әсл Әлијевчи кими гәбул едир, гаршылајырлар. Галанлары исә аз гала мәни танымырлар, һәтта танымаг белә истәмирләр. Әслиндә исә бир заманлар мән вә мәним кими идеја, әгидә јолдашларым Һејдәр Әлијевчилик јолунда чанымызы гурбан вермәк истәјәндә онлар тамам башгаларына гуллуг едәр, јалтагланыб гујруг булајардылар. Мәгам јетишәндә онлар дејәчәкдиләр:

- Биз Һејдәр Әлијеви јох, сизләри мүдафиә едирдик. Онларын мүкафатлары чох али олачагды. Мәним кимиләр исә мүһакимә олуначагды.

Јухарыда гејд еләдијим мүсбәт кејфијјәтли адамлардан бири дә Мисирхан Вәлијевдир. ЈАП-да чох јүксәк олмајан постлардан бирини тутур. Сон дәрәчә садә, көзәл, хош хасијјәтли инсандыр. Вә мәним 1992-чи илин нојабрында мөһтәрәм президентимиз Һејдәр Әлијевлә көрүшүмүн шаһиди олуб. Она көрә дә о, һәмишә фәхрлә дејир:

- Нүсрәт мүәллим кими Һејдәр Әлијевә јахын икинчи адам танымырам.

Мәним дә Мисирхан Вәлијевә әрким чатыр вә дејирәм:

- Мисирхан, сәнин вә мәним кими архасыз адамларын күрәјиндә Һејдәр Әлијев кими бөјүк шәхсијјәт дурур вә буна да там әминәм ки, заман кәләчәк, бизләр - јә'ни әсл Һејдәр Әлијевчиләр дедикләримизин саһиби кими һәм дә дедикләримизин чанлы шаһиди олачағыг...

Һагтында сөһбәт ачмаг истәдијим икинчи шәхс кимдир? Тофиг Вәлијев! Бу адам ЈАП-ын 1992-чи илин нојабрында Нахчыванда кечирилән конфранс нүмајәндәләрин-

дән бИридир. ЈАП Сијаси Шурасынын үзвүдүр. О адамын үрәји ағрыдығындан һеч тәјјарәјә минмәси дә мәсләһәт дејилди. Садәчә олараг Әлијев мәһәббәти һәр шејә үстүн кәлмишди. О, үрәк ағрыларыны бир јана атыб, бизимлә биркә Нахчывана кетмишди.

Бизләр вахтилә Нахчывана кедәндә, кимләринсә горхусундан Һејдәр Әлијев шәхсијјәти илә көрүшә кетмәјәнләр, инди ондан јазырлар, онун бөјүклүјүндән, алилијиндән данышырлар. Иш о јерә чатыб ки, Һејдәр Әлијевин һакимијјәтә кәлмәсини истәмәјәнләр, инди мәни Һејдәр Әлијевлә һәдәләјирләр. Һәтта ЈАП-ын гәраркаһына кедәндә орада о гәдәр әчаиб, гәрибә адамларла растлашырам ки, галырам мәәттәл. Танымырам о адамлары, үзләрини бир дәфә дә олсун көрмәмишәм. Истәјирәм, сорушам ки, сиз доғруданмы Әлијевчисиниз? Вә доғрудан да сизләр әсл Әлијевчиләрсинизсә, нәјә көрә вахтилә сәсинизи ичинизә чәкмишдиниз? Бу күн фәхрлә Әлијевдән вә онун командасынын адындан данышан јолдашлар, һеч утанырсынызмы? Сизләр һансы үзлә мөһтәрәм президентимиз Һејдәр Әлијевин һүгугларыны мүдафиә едирсиниз? Буна мә'нәви һаггыныз, һүгуги ихтијарыныз чатырмы?

Инди исә ЈАП-да, еләчә дә мүхтәлиф күрсүләрдә әјләшән "Әлијевчиләрлә" бағлы демәк истәдијим будур:

- Биз өлүмүн көзүнүн ичинә дүз бахыб, дост-дүшмән тә'нәсиндән чәкинмәјиб, Нахчывана кедәндә сиз һардајдыныз, чәнаблар? Инди ачыг-гапалы үзүмә, јахуд истеһза илә бахырсыныз. Бахын, нә олар! Тарихән белә олуб. Әсл чәфакешләр адилијиндән, садәлијиндән, тәмәннасыз олдуғундан мәкрли, икиүзлүләр газаныблар. Анчаг унутмајын, сизин кимиләр гызыл тахтда әјләшсәләр дә, гызыл тештә дә ган гусублар...!

"ҺЕЈДӘР ӘЛИЈЕВ ЧӘНАБЛАРЫ СӘНИ КӨРЧӘК ТАНЫЈАЧАГ"

Чохдан таныдығым, һөрмәт еләдијим танышымын јанына кетмишдим. Бу сөзләри о, мәнә деди. Вә гәрибәјди, бир анлыға өзүм-өзүмә суал вердим: "Доғруданмы мөһтәрәм президентимиз мәни көрчәк танылар?". Чавабым гәти олду: "Бәли, таныјар!" Белә инамлы олмағымын исә бир нечә сәбәби вар. Әввәла, севимли рәһбәримиз һәртәрәфли, мүдрик, даһи шәхсијјәтдир. Даһилик зирвәсинә учаланлар сон дәрәчә зәриф, һәссас, инсанпәрвәр олурлар. Икинчи, адамы һејрәтләндирән гәдәр онда көз јаддашы вар. Үмумијјәтлә, мән елә бир адам танымырам вә ешитмәмишәм ки, Һејдәр Әлијев чәнаблары кими күчлү јаддаша малик олсун. Әлли-алтмыш ил әнчә нә кө-

рүбсә, нә ешидибсә, һамысы онун јаддашына һәкк олунуб. Бүтүн бунлар өз јериндә. Ән әсасы вә башлычасы исә будур ки, Һејдәр Әлијев чәнаблары бүтүн шүурлу өмрү әрзиндә даим имкансыз, фәһлә балаларынын мөвгејиндә олуб. Јазыларымын бириндә бу барәдә ифтихарла сөз ачмышам ки, мәним кими учгар дағ рајонларындан кәлмиш нечә-нечә кәндли баласына о, нечә јахшылыг, хејирхаһлыг едиб. Һарынлашмыш, ел сәрвәтини талан, гарәт едиб мадди имкан тапанларын ушаглары үчүн мүәјјән факүлтәләрә гәбул олунмаларына бир заман һаглы олараг гадаға да гојмушду. Бүтүн бунларын јалныз вә јалныз бир мәгсәди варды: һарынлыг имкансызлығын үстүндә һекемонлуг етмәсин, вәссалам!

Мөһтәрәм президентимизә башга сојдашларым кими мән дә һөрмәт едир, ифтихар һисси кечирирәм. Бүтүн бу севкини, мәһәббәти мәһз онун өзү газанмышдыр. Аличәнаблығы, әмәјә вә әмәкчијә мәһәббәти онун әлиндән тутуб инсанлыг учалығына галдырмышдыр. Адам вар ки, күзәраны, имканы сон дәрәчә ағырдыр. Доланышығы минимум сәвијјәдәдир. Лакин Һејдәр Әлијевин көрүшүнә үмидлә, еһтирамла кедир. Бүтүн бу мүсбәт кејфијјәтләринә көрә, о, халгын әзизи-доғмасы кими таныныб.

Шәхсән мән дөвләтимизин, Азәрбајчанымызын ишыглы сабаһларыны мәһз әзиз рәһбәримизин әмәли фәалијјәтиндә көрүрәм. Јараданымыз ону ел-обамыза, халгымыза чох көрмәсин.

БӘЛИ, БӨЈҮК ШӘХСИЈЈӘТ МӘНИ ТАНЫДЫ

Ешидәндә ки, хәтрини дүнјанын бүтүн наз-не'мәтиндән артыг билдијим, әкәр лазым кәләрсә јолунда, уғрунда чанымы белә гурбан вермәјә һәмишә, һәр ан һазыр олдуғум чәнаб Һејдәр Әлијев јашадығым бөлкәјә -

Сумгајыта кәлир, елә билдим ки, әстәғфүруллаһ, Аллаһымыз көрүшүмүзә кәлир. Кизләтмирәм, бу көрүшә мән дә һазырлашдым. Лакин башгалары кими сахта, гондарма, икиүзлү, вәзифәси хатиринә дејил, үрәкдән, гәлбдән, көнүлдән һазырлашдым. Сәһәри күн һөрмәтли президентимиз өз сечичиләри илә көрүшә кәләчәкди. О әламәтдар тәнтәнәјә һәлә хејли вахт галыб. Һәлә бир гаранлыг ахшам да јер үзүнүн үстүнә гапгара өрпәк салачаг... Кечәдир. Јатағыма санки гор төкүлүб. галмышам гыврыла-гыврыла, бурула-бурула. Бир рәгәминдән башлајыб минә гәдәр сајырам. Бүтүн фикирләри башымдан, мүркүлү бејнимдән узаглашдырмаға чалышырам... Нәһајәт, һуш мәни апарыр. Јухуда көрүрәм ки, Күнәшә доғру учурам, Амма гара булудлар гаршымы кәсир, көзләрими кор етмәк истәјир. Амма һәмин о гара булуд лајларынын ачығына санки Күнәш јаваш-јаваш ашағы енир, үфүрүб һәмин о булудлары көрүнмәз едир. Бәдәнимдән електрик чәрәјаны кечирмиш кими диксиниб јатағымдан галхырам. Башлајырам өзүм-өзүмә көрдүјүм јухуну јозмаға: Күнәш мүтләг вә мүтләг Һејдәр Әлијев чәнабларыдыр. О гара булуд лајлары бир вахтлар ону истәмәјиб, амма халгын арзу вә тәләби илә һакимијјәтә кәләндән сонра маскасыны дәјишиб вәзифә, раһат кресло саһиби оланлардыр. Көјләр она көрә уча, тәмиздир ки, она, ора мурдарлыг, икиүзлүлүк, бишәрәфлик, наданлыг, нанкорлуг чатмыр. Күнәш она көрә пак, бакирә, анд јери, е'тигад үнванырдыр ки, ону нә хыдырлар, нә хаинләр, нә хәбисләр зәррин шүаларынын гаршысыны ала билмәјибләр, һеч ала билмәјәчәкләр дә! Јадыма бөјүк мүтәфәккир А. Бакыхановун кәламы дүшдү: "Хаин адам һеч вахт артмаз. Она биринчи өзүнүн мәкрли хисләти гәним олачаг, икинчи Аллаһ". Вә бир дә атам Иззәтин, анам Зејнәбин һәлә ушаг вахтларымдан тез-тез дедикләри сөзләри хатырладым: "Оғул, көјдә Танры, јердә

рәһбәрлә ол. Онлара дөнүк чыхмасан, хәјанәт етмәсән, гисмәтини, рузуну Јараданымызын өзү јетирәчәк".

Сумгајытлылар мөһтәрәм президентимиз Һејдәр Әлијевин хатирини ән азы мәним гәдәр истәјирләр. Буна көрә дә һөрмәтли дөвләт башчымызын кәлишини сәбирсизликлә көзләјирләр. Минләрлә сакин, сечичи шәһәр мәдәнијјәт евинин гәншәринә топланыб. Онлардан бири дә мәнәм. Анчаг онларла мәним фәргим вар. Онлар сәрбәстдирләр. Һеч кимдән, һәр һансыса мә'мурдан, чиновникдән тәзјиг, тә'гиб, гадаға көрмүрләр. Мән исә гара горхуну һәм чанымда дујур, һәм дә көзләримлә көрүрәм. Одур, бах, өзүнү Әлијевчи кими танытдырмаға чәһд көстәрән Шәһәр ИҺ башчысынын мүавинин Хыдыр Алојев мүһафизә дәстәсинә, полис ишчиләринә көстәриш верир ки, мәни ирәли, чамаатын арасына бурахмасынлар. Һәтта онун бу сөзләрини дә ешидирәм: "Нијә кәлиб бура о адам? (јә'ни мән). Јенә һансы һогтадан чыхмаг истәјир? Тә'чили ону бурадан узаглашдырын...".

Јох, Хыдыр Алојев, галошлу адам образыны да әмәллибашлы јарада билмирсән. Сән диктатурадан дәм вурурсан. Сән билмәмиш дејилсән, чанавар гојун дәриси кејсә дә, јенә јыртычыдыр!

Хыдыр Алојев, билирсәнми инсанын әсл мүсибәти һачан башлајыр? Үзүнүн маскасы јыртыланда, Әсл симасы көрүнәндә! Бах, онда Јери-Көјү хәлг едән Аллаһымыз да јалваранын, имдада чағыранын һарајыны, наләсини ешитмир. Валлаһ-биллаһ, һеч сәнинкини дә ешитмәјәчәк. Она көрә ки, әмәлинлә амалын арасындакы јолун өлчүсү јаман чох мәсафәлидир.

Јадындамы, Хыдыр Алојев, мөһтәрәм президентимизин үнванына 1989-90-чы илин әввәлләриндә нәләр дејирдин? Һансы шәр-бөһтаны онун адына јапышдырырдын? Көрдүнмү, гуру палчыг дивара јапышмыр? Көрдүнмү, һагт-на-

зилир, амма үзүлмүр? Көрдүнмү халг нечә тә'кид, тәләб едиб бир заманлар бәјәнмәдијин, һүнәрин, гејрәтин, мүдриклијин гәбул етмәдијин Һејдәр Әлијеви нечә һакимијјәтә кәтирди?! Көзләјирдим ки, Хыдыр Алојев, өз күнаһларыны јумаг үчүн чәкилиб дурарсан кәнарда. Амма әксинә етдин. Чилдини, сөзүнү дәјишиб һамыдан габаг өзүнү вурдун ешалонун биринчи вагонуна. Өзүнү әсл Әлијевчи кими тәгдим етдин, Бүтүн арзуна чатандан сонра һәлә өз "шәрәфли" кечмишини унудуб мәним кими шүурлу Әлијевчиләри тә'гиб етмәјә, етдирмәјә әл атдын. Сән тәрәфдән тә'гиб, тәһгир олундуғум үчүн сәнин әвәзинә һәлә дә хәчаләт чәкирәм!

Икили ојун ојнамаг, та Нуһ аләминдән бәллидир ки, һүнәр дејил, адама учалыг, шәрәф кәтирмир. Һеч сиз дә ојнамајын!

Әкәр каинат көзәли Күнәш өз һәрарәтини, өз шүаларыны Јер үзүнүн әшрәфи инсандан әсиркәмирсә, гара булуд лајлары бу һәрарәтин, бу шүанын гаршысыны кәсә билмәз! Нечә ки, сән, Хыдыр Алојев, кәсә билмәдијин кими!

Әкәр өлкә башчысы вәтәндашла, өз сечичиләри илә көрүшмәк истәјирсә, сәнин кимиләри она мане ола билмәз! Нечә ки, ола билмәдин!

Унутма, Хыдыр Алојев! Һејдәр Әлијев елә бир даһи шәхсијјәтдир ки, кимин ким, нечә, нә чүр олмасыны чох јахшы билир. Сәни дә јахшы танıјыр, мәни дә, һамыны да!

Вә бир дә унутма, сән көр нә гәдәр, нечә мәндән јаныглысан, еһтијатланырсан ки, (кечмишини билдијим үчүн белә јазырам) мәним мөһтәрәм президентимизлә көрүшмәјимә мане олмаға чалышдын. Амма бачармадын. Өмрү боју да бачармајачагсан!

Нечә олур ки, Сумгајыт Шәһәр ИҺ башчысы Шакир

Абушов, онун мүавинләри Әли Садыгов, Сејфәддин Рәһимов хејир-дуа верирләр ки, мән Һејдәр Әлијев чәнаблары илә көрүшүм, сән исә Хыдыр Алојев, бу чохиллик арзума мане олмаг истәдин? Бу суалын чавабы бирмә'налыдыр: хаинлик, вәссалам!

Јәгин сәнә көздағы олду ки, һөрмәтли дөвләт башчымыз нечә мәни таныды, гаршылады, көрүшдү, еләми?! Белә јердә дејибләр, ај киди дүнја!

Чох тәәссүф едирәм ки, Хыдыр Алојев бу мүгәддәс китаба сәнин дә адын, гејри-ади сојадын дүшдү!..

Гәдим јунан әсатирләриндән бәлли олан Гаф дағы һеч вахт чанланмајыб, һәрәкәтә кәлмәјиб. Лакин һәмин мөһтәшәм, әзәмәтли Гаф дағына бәнзәтдијим Һејдәр Әлијев чәнаблары лап нағыллардакы кими зүһур еләди. Топлананлар арасында бөјүк чанланма олду. Сүрәкли алгышлар әршә галхмышды, әрзин һәр јеринә јајылмышды. Нәһајәт, о, мәгам тапыб бурадакы адамларын бә'зиләри илә көрүшдү. Онлардан бири дә мән идим. Онунла көрүшдүјүм анларда дедим:

- Чәнаб президент, 1992-чи ил нојабрын 21-дә ЈАП-ын Нахчыван шәһәриндә кечирилән тә'сис конфрансында Сумгајыт шәһәрини тәмсил едән јеканә шәхс мән олмушам. Бу, о вахтлар иди ки, игтидарын - хүсусилә дә кечмиш дахили ишләр назири И. Һәмидовун горхусундан һеч кими Сумгајытдан Нахчывана апара билмәдим. Мән исә һеч кимдән чәкинмәдән, горхмадан Сизин кими бөјүк шәхсијјәтлә көрүшә кетдим. Хошбәхтликдән конфрансдан бир күн әввәл мәнә дә сөз вердиниз. Чыхышымда билдирдим ки, мәним кими колхозчу, фәһлә балаларына арха, көмәк олмусунуз. Бизим кими имкансызлар, архасызлар мәһз Сизин сајәниздә университетин һүгуг, тарих, журналистика, шәргшүнаслыг факүлтәләринә дахил олмушуг...

Һејдәр Әлијев сөзүмү бу јердә јарымчыг кәсди:

- Һә, сәни таныдым, - дејә мәни бағрына басыб үзүмдән өпдү. Мән исә онун әлиндән өпүб зијарәт етдим.

Бах, Хыдыр Алојев, истәк будур, мәһәббәт будур, е'тигад будур, вичданын, әдаләтин, тәмизлијин, абыр-һәјанын, сәдагәтин, инсанлығын, ән нәһајәт, е'тибарын тәнтәнәси будур. Будур, Һејдәр Әлијев бөјүклүјү, уҹалығы, һәјат һәгигәтинә гијмәт вермәји! Сорушурам: бәс о бөјүк дүһа саһиби сәнинлә нијә мәнимлә көрүшән кими көрүшмәди? Бу суалын ҹавабыны сәндән көзләјирәм. Имканын олса,

динәрсән, данышарсан, ҹаваб верәрсән, олмаса инҹијән дејиләм...

Минләрлә игтидар јөнүмлү гәзетләрдә јарынмаг үчүн мәгаләләр јазсан да, әһәмијјәтсиздир. Өзүнү јорма. Амма мәним иҹтимаи-сијаси гәзет олан "Анд"да дәрҹ етдијим мәгаләни мөһтәрәм президентимизә верәндә о, бөјүк мәмнунијјәтлә ону гәбул етди. Чүнки мән Хыдыр Алојев, сә-

нин кими сахта, бајағы, нәјинсә хатиринә јазмамышдым. Мән оланлары, көрдүјүмү, һәјат һәгигәтини јазмышдым. Бу һәгигәт - һәм сәнин јаздыгларын, һәм дә мәним јаздыгларым кәләҹәк тәдгигатчылар тәрәфиндән тәдгиг олунаҹаг. Бах, онда билинәҹәк ки, кимдир һаглы?!

... Хыдыр Алојев, бу мәнәм - Нүсрәт Гафаров. Мөһтәрәм президентимизин таныдығы, үзүндән өпдүјү.

БӘС СӘН КИМСӘН? Јазымын әввәлинә гајыдырам. Ата-анамын дедији сөзләри хатырлајырам. Һејдәр Әлијев ҹәнаблары илә ики көрүшүмүн ширинлији илә јашајырам. Үчүнҹү көрүшүмүзүн сон нәтиҹәси барәдә үмидварам ки, Хыдыр Алојев, сәнә мә'лумат верәҹәм.

Бәли, достум дүз дејирмиш. Һ. Әлијев ҹәнаблары мәни көрән кими таныды. Өзүмү хошбәхт санырам. Она көрә ки, илләр боју тәмиз дујғуларла чәкдијим зәһмәт јердә

галмамышдыр. Рәһбәримиз тәмиз әмәлләримә, ону тәмәннасыз истәмәјимин гијмәтини верди. Бәс сәнин гијмәтин нә олачаг, Хыдыр Алојев?!

"...Бизим халгымызын мә'нәви ән'әнәләри, мәдәни, милли дәјәрләри һәмишә, әсрләр боју халгымызы јүксәк мә'нәвијјат руһунда тәрбијә едиб, бөјүдүб, јашадыб. Биз фәхр едә биләрик ки, милли, дини, мә'нәви ән'әнәләримиз, дәјәрләримиз һәмишә ән јүксәк мә'нәвијјаты әкс етдирибдир. Биз чалышмалыјыг ки, бу мә'нәви дәјәрләрә даим садиг олаг. Һәр бир кәнч өз көкүнә садиг олмалыдыр, милли көкүнә, мә'нәви көкүнә садиг олмалыдыр. Бизим о көкүмүз чох сағлам көкдүр вә биз онунла фәхр едә биләрик. Һәр бир кәнчин һәјатда уғурла јашамасы үчүн көкүнә садиглији ән әсас амилдир.

... Мән бүтүн бу гәрарларымла, бүтүн фәалијјәтимлә чалышырам ки, халгымыз, һәр бир Азәрбајчан вәтәндашы, хүсусән сиз кәнчләр сағлам әхлаг тәрбијәси аласыныз, әхлагыныз сағлам олсун...".

Һејдәр ӘЛИЈЕВ,
Азәрбајчан Республикасынын Президенти 1998-чи ил февралын 2-дә Азәрбајчан Кәнчләри күнүнүн илк илдөнүмү мүнасибәтилә чыхышындан.

МҮӘЛЛИФДӘН

"Милли әхлагымызын букүнү вә сабаһы" сәрлөвһәли јазымы 1992-чи илдә јазмышам. Нечә-нечә гәзет редакторунун, партија лидерләринин гапыларыны дөјмүшәм, јазымын ишыг үзү көрмәсини хаһиш еләмишәм, хејри олмајыб. Нә јахшы ки, һәјатда хејирхаһ, халгынын гәдрини билән, онун милли дәјәрләринә гијмәт верән инсанлар вар. Сағ олсунлар, "Ана Вәтән" Партијасынын сәдри Фәзаил Ағамалыны, журналист һәмкарым Галиб Әһмәдову. "Ана Вәтән" гәзетинин 1993-чү илин ијул-август нөмрәләриндә һәмин адамларын сә'ји нәтичәсиндә јазым ишыг үзү көрдү. Сонралар бу јазыны бә'зи гәзет редаксијаларына тәгдим етсәм дә ону чап едән олмады. Тәкчә "Күзәран" гәзетинин баш редактору Сабир Һүсејнов вә "Һәјат" гәзетинин әмәкдашы Телман Меһдиханлы мәним јазыма јүксәк гијмәт вердиләр вә мөвзунун актуаллығыны, дәјәрини нәзәрә алыб 1997-чи илин декабрында "Күзәран" гәзетиндә дәрч етдирдиләр. Буна көрә дә һәмин гәләм достларыма вә "Ана Вәтән" Партијасынын сәдринә тәшәккүрүмү билдирирәм.

МИЛЛИ ӘХЛАГЫМЫЗЫН БУ КҮНҮ ВӘ САБАҺЫ АЗӘРБАЈЧАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ПРЕЗИДЕНТИ ҺЕЈДӘР ӘЛИЈЕВ ҸӘНАБЛАРЫНА, РЕСПУБЛИКАМЫЗЫН ТАНЫНМЫШ ЕЛ АҒСАГГАЛЛАРЫНА, ЗИЈАЛЫЛАРЫНА, ГЕЈРӘТЛИ ОҒУЛ ВӘ ГЫЗЛАРЫНА

Ҹәнаб Президент! Һөрмәтли ел ағсаггаллары вә зијалылар! 1988-чи илдән башлајараг кечмиш Иттифагда вә республикамызда баш верән ичтимаи-сијаси просесләри диггәтлә изләјирәм. Республикамызда кедән демократик просесләрлә әлагәдар олараг 1988-чи илдән башлајараг давам едән бүтүн сијаси һадисәләрин иштиракчысыјам. Садәҹә олараг, бу мәктубу јазан күнә кими өзүмү "милләт гәһрәманы" кими реклам елəтдирмәји севмәмишәм. Анҹаг мәни јахындан танyјанлар мәним халгыма, торпағыма һансы көкләрлә бағлы олдуғуму јахшы билирләр. Сијаси бахышларыма көрә исә өзүнү "милләт гәһрәманы" кими көстәрән адамларын чохундан кери галмарам. Али тәһсилли мүтәхәссисәм.

Һөрмәтли Президент! Һөрмәтли ел ағсаггаллары, зијалылар! Елә билмәјин ки, бу мәктубу јазмагла Сиздән пуллу, јағлы вәзифә истәјирәм. Хејр, мәгсәдим халгымызын башына мүсибәтләр кәтирәнләрә, дилимизә, милли адәт-ән'әнәләримизә, кејимләримизә, намусумуза хәләл кәтирәнләрә гаршы мүбаризә апармагдыр. Демократија пәрдәси алтында чаван, јенијетмә гызларымызы тезликлә "тора салан", онларын намусуну өз разылыглары илә тапдалајан, күндә бир мода кејинән, ајда бир "Мерседес", "Тојота", "ГАЗ-31" дәјишән, ағзында "туретски", "ирански" сагтыз чејнәјә-чејнәјә јарыАзәрбајчан, јарырус дилләриндә данышан кичик мүәссисә мүдирләри вә ишчиләри, "әчнәби гонаглар", бизнесменләр, милләт вәкилләри, мә'нәвијјатыны, намусуну беләләринә пула көрә гурбан верән јүзләрлә "азәри гызларымыз" вә ,. мәни чох нараһат едир. Дүз догтуз илдир ки, ермәни фашистләри бир тәрәфдән, гардаш ады илә харичдән кәлән, Азәрбајчанын вар-дөвләтинә сусајан, Азәрбајчанда јашајан кечмиш вә букүнкү милјардерләрлә әлбир олан бир груп "достларымыз" халгымызын намусуну тапдаламагла, азәрбајчанчылығы јер үзүндән силмәклә мәшғулдурлар. Чох дәһшәтлидир ки, бу позунтуларын һамысы ағбирчәк вә ағсаггалларымызын көзү гаршысында баш верир. Көрәсән онлар нәјә көрә белә фаҹиәләрә көз јумурлар? Күндә бир мода кејинән, каһ "макси", каһ "мини", каһ шалвар, каһ "разрезли", каһ "шортик" кејинән гызларымыз, көрәсән, һардан пејда олурлар? Онлар азәрбајчанлы дејилләрми? Көрәсән, онларын ата вә гардашлары, һәјат јолдашлары јохдурму? Јубкасы архадан кәсик ("разрезли"), јај кәлән кими лүт кәзән, лифчијини, плафкисини (үзр истәмирәм, чүнки бу кејимләр ади һал алыб) нүмајиш елəтдирән бу гызлар, кәлинләр, "аналар" дүшүнүрләрми ки, онларын чылпаг бәдәнләрини, голларынын алтыны, көзәл пачаларыны ата вә гардашлары да көрүрләр? Әкәр бу "азәри гадынлары" утанмырларса, ата вә гардашлары, һәјат јолдашлары онлары белә вәзијјәтдә көрмүрләрми? Көрүр вә сусурларса, онлара киши демәк оларму? Бәлкә о "кишиләр"ин өзләри дә онлара баханда ләззәт алырлар? Аллаһдан нечә, горхмурлармы?..

Һөрмәтли Президент, халгымызын рәһбәрләри, ел ағсаггаллары, зијалылар! Һамынын башы ајда бир партија, кичик мүәссисә јаратмаға гарышыб. Тәки пул олсун, тәки вәзифә уғрунда мүбаризә олсун. Букүнкү вә кәләчәк нәсилләрин тәрбијәси исә тамамилә унудулуб. Бакыда вә еләчә дә ири шәһәрләримиздә, рајонларымызда кизли секс-видео клубларынын сајы-һесабы күнбәкүн артыр. 10-15, 20-25, 30-35 јашларында оглан вә гызларымызы һәмин

клубларда нә гәдәр десән тапмаг олар. Еләчә дә, шәһәрләримиздә кизли вә ачыг фаһишәханаларын сајы кет-кедә артыр. Чох мараглыдыр ки, башга республикалардан "Россија гызлары" ады илә јүзләрлә 15-20 јашларында сексуал кејимли гызлар республикамызда пејда олурлар. Һәмин гызларын әслиндә миллијјәти дә билинмир. Онлара Бакыда кимләрсә - имканлы адамлар "рәһбәрлик вә нәзарәт" едир. Бизим чаванларымыз исә тезликлә онларын "торуна" дүшүрләр. Меһманханаларда, хүсуси евләрдә һәмин гызлар бәлкә дә ермәни тәхрибатчылары тәрәфиндән мүхтәлиф хәстәликләр јајырлар. Ким билир, һәләлик һәкимләр тәрәфиндән үзә чыхарылмамыш нә гәдәр хәстәлик Бакыда вә башга шәһәрләримиздә ајаг ачыб јеријир. Бәлкә дә һәмин хәстәликләр Москвада, Јереванда "хүсуси тә'јинатла" өјрәдилмиш вә һазырланмыш ермәни гызлары тәрәфиндән халгымыз арасында јајылыр...

Ҹәнаб Президент! Халгымызын ағсаггал вә зијалылары! Республикамызда артыг абыр-һәја, ата-анаја, бөјүјә-кичијә һөрмәт галмајыб. Мәним јадыма дүшүр ки, тәхминән 10-15 ил бундан әввәл һәр һансы азәрбајҹанлы гадыны шалвар кејинәрдисә, додагларыны, үз-көзүнү бојајардыса, һамы ону әлә саларды. Инди исә нәинки чаван гызларымыз, һәтта 50-60 јашлы гадынларымызын сир-сифәтиндә, кејимләриндә, давранышларында азәрбајҹанлылыгдан әсәр-әламәт галмајыб. Артыг бу ијрәнҹ просес учгар дағ кәндләримизә дә кедиб чыхыб, инди узун һөрүклү, сифәти абыр-һәјадан гызаран гыз-кәлинләр јоха чыхыб. Ата-анасынын үзүнә ағ олан, онлары дөјән, тәһгир едән, һәтта өлдүрмәкдән белә чәкинмәјән нанкор өвладларын сајы күндән-күнә артыр. Гадынларымыз бу саһәдә даһа да ирәлидә кедирләр. Онлар мода азарына тутулараг алт палтарларыны, бәдәнләринин ејиб сајылан һиссәләрини һәјасызчасына нүмајиш етдирирләр. Кечәләр сәһәрә кими гадынларын алт палтарлары күчәләрдә ипләрдән асылы галыр. Һансы һәјәтә, һансы күчәјә бахырсан гадын алт палтарларыдыр. Нә гәдәр истәјирсән көтүр, арадан чых. Һансы ки вахтилә гадынын алт палтарлары намус, гејрәт тәҹәссүмү кими таныныб вә ким ону әлә кечирә билибсә, тәһгир едә билибсә, һәмин адам өлдүрүлүб. Инди исә гыз-кәлинләримиз, јашлы-јашлы гадынларымыз јај кәлән кими лүтләшиб алт палтарларынын, бәдәнләринин нүмајишинә чыхырлар.

Һөрмәтли Президент, ағсаггал вә зијалыларымыз!

Биз университетдә охујаркән рәһмәтлик, мәрһум јазычымыз Нурәддин Бабајев бу ишлә мәшғул иди. Онун "Гызлар, сөзүм сизәдир", "Гызлар сөз истәјир", "Валидејнләр, бизи динләјин" адлы китаблары, телевизијада "Ајкүн", "Камиллик" вә с. бу кими верилишләр кәнҹләримизин тәрбијәсиндә мүһүм рол ојнајырды. Инди исә һамы - гоча да, чаван да сијасәтчи, алверчи олуб. Белә олан сурәтдә һеч дејән јохдур ки, бәс памбығы, тахылы, түтүнү ким јығаҹаг, заводда, фабрикдә фәһләлији ким едәҹәк, һејваны ким отараҹаг, кәнҹләримизин тәрбијәси илә ким мәшғул олаҹаг? Дејиләнләрә көрә, шәһәримиздә 13 јашындан јухары гулдурлугла, сојғунчулугла, наркоманија вә сексла мәшғул олан јенијетмәләрин сајы-һесабы јохдур. Өзүндән гат-гат кичик ушаға онун сәһв һәрәкәтини баша саланда елә ҹаваб гајтарыр ки, дедијинә дә пешман олурсан. Паркларда, кино-театрларда, ичтимаи јерләрдә 12-14 јашларында гыз вә оғланлары өпүшән, налајиг һәрәкәтләр едән көрәндә мат галырсан. Вәтәни горумаг јери кәләндә бу јенијетмәләр јашымыз чатмыр дејирләр. Лакин 12-14 јашында сексле, алверлә, налајиг һәрәкәтләрлә мәшғул оланда јашлары нәдәнсә бу ишләрә ујғун кәлир. Ән дәһшәтлиси дә одур ки, бүтүн бу фаҹиәләр сизин көзүнүзүн гаршысында баш ве-

рир. Ахы, сиз халгын дүшүнән бејнисиниз вә сизин бу ишләрә биканә галмаға һаггыныз јохдур.

Мөһтәрәм Президент! Һөрмәтли халгымызын башбиләнләри, ағсаггаллар, ағбирчәкләр вә зијалылар! Артыг адәт вә ән'әнәләримиз, әхлагымыз, милли кејимләримиз, дилимиз мәһв олмаг үзрәдир. Мәтбуатда аз да олса бу һагда чыхышлар олур, һеч бир хејри исә јохдур. Бу артыг дөвләтчилијимизә вә азәрбајҹанчылығымыза ән бөјүк зәрбәдир. Өзүнүз фикирләшин: Азәрбајҹан вә рус дилләрини әлә салан, јарырус, јарыАзәрбајҹан дилиндә данышан, күндә бир мода кејинән, јарычылпаг кәзән, секс дүшкүнү олан анадан вә бунлара көз јуман атадан төрәјән оғул Вәтәни горујармы? Онларда намус, гејрәт, Вәтәнә мәһәббәт ола биләрми? Өз анасынын дилини севмәјән өвлад өз анасыны, бачысыны севәрми? Бакыда аз гала артыг тәмиз Азәрбајҹан дилиндә данышан адам тапмаг чәтиндир. Елә Президент Апаратында, Милли Мәҹлисдә, Назирләр Кабинетиндә, назирликләрдә, идарә вә тәшкилатларда, али вә орта ихтисас мәктәбләриндә, редаксијаларда "додағы гырмызы", сифәти мин бир бәзәкли, јарырус, јарыАзәрбајҹан дилләриндә данышан, Азәрбајҹан дилини "чушкејски" дил сајан, мүвәггәти олараг "Һүррү-мәлејкә" донуна кирән, "халгынын севимли оғул вә гызына" чеврилән адамларын сајы-һесабы јохдур.

Халгы тәмизләмәк үчүн дөвләт дилини мәҹбури сурәтдә горумаг лазымдыр. (Бәдбәхтлијимизә бахын ки, өз халгымыза өз дилимизи тәблиғ едирик, аман Аллаһ!). Ермәнистанда әкәр бир нәфәр азәрбајҹанлы оларса дәрһал данышығындан билинир. Чүнки демәк олар ки, орада һамы өз ана дилиндә - ермәни дилиндә данышыр. Биздә исә минләрлә ермәни Бакыда јашадығы һалда, онлары таныја билмирик. Чүнки биздә чох адам - азәрбајҹанлы да, рус да, ермәни дә русча данышыр. Дејин көрәк, белә һалда ер-

мәнини нечә таныја биләрик? Она көрә дә республикамызда, хүсусилә Бакыда дөвләт дилинә һамы рәсми сурәтдә әмәл вә һөрмәт етмәлидир: дөвләт башчылары да, алим дә, фәһлә дә, тәләбә дә, чобан да...

Ону да гејд едим ки, елә билмәјин ки, мән рус дилиндә данышмағын әлејһинәјәм. Рус дилини дә, түрк дилини дә, инкилис дилини дә, алман дилини дә, лап елә ермәни дилини дә билмәк лазымдыр. Нә гәдәр чох дилдә данышмағы бачарсаг, бир о гәдәр јахшыдыр. Лакин бу о демәк дејил ки, идарә вә тәшкилатларымызда, иҹтимаи јерләрдә јарыАзәрбајҹан, јарырус дилләриндә данышмагла дөвләт дилини мәһв едәк. Әслиндә һәмин адамлар тәкҹә Азәрбајҹан дилини јох, һәм дә рус дилини ејбәҹәр шәклә салмагла ону әлә салырлар. Вә еләҹә дә башга дилләри...

Ҹәнаб Президент, ел ағсаггаллары вә ағбирчәкләр! Гарабағ мәсәләсинин һәлл едилмәсинин ән башлыҹа сәбәбләриндән бири дә чылыз, әхлагсыз кәнҹлијимиздир. Дејин көрәк, сәһәрдән-ахшама кими Бакынын күчәләриндә вејләнән, күндә бир гызы тора салан, машын ојнадан, сагтыз, гадын алт палтарлары сатан, өз анасынын дилиндә данышмағы ајыб сајан, каһ "трапес", каһ "банан", каһ шортик кејинән, ресторанларда, барларда ејш-ишрәтлә мәшғул олан, әхлагсыз гызларын јолунда милјонлар хәрҹләјән, лазым кәләрсә ҹанындан кечән, рајонлары, кәндләри бәјәнмәјиб башга шәһәрләрә, Русијаја, Түркијәјә, Ирана алвер архасынҹа гачан, Бакыда ермәни "ахчиләринә" һавадарлыг едән, сәрхошлугла, наркоманија илә, сексә мәшғул олан "икид оғланларымыз"дан нә көзләмәк олар? Онлар Гарабағда вурушмаға кедәрләрми? Кимдир онлар, кимләрин ушагларыдыр? Әлбәттә, чоху пуллу, вәзифәли, имканлы адамларын ушаглары. Дәһшәтдир, мүһарибә гуртарандан сонра вә ја бах елә индинин өзүндә белә јаглы, бөјүк вәзифәләрдә мәһз белә ушаглар отураҹаглар вә отурурлар.

Һөрмәтли Президент, ел ағсаггаллары вә зијалылар! Азәрбајчан дилиндә чыхан гәзет, радио вә телевизија верилишләри редаксијаларына кедин. Көрүн аз-чох дилимизин горунмасында куја бөјүк һөрмәти олан редаксијаларда әчнәби кејимли, лүт-үрјан, шортикли, шалварлы "азәрбајчанлы гызлары" дилимизи вә кејимләримизи нечә "горујурлар". Кедин орта мәктәбләрә. Көрүн мәктәбли формасыны дәјишән оғлан вә гызларымыз нечә гејб олурлар. Мәктәбли гызларымыз шортик, шалвар кејинирләр, лифчик вә плавки нүмајиш етдирирләр, чохларынын исә гызлыг исмәти јохланылса, ким билир нә вәзијјәтдәдирләр. Белә олан сурәтдә орта мәктәбләрдә дәрс дејән, кәләчәјимиз олан јенијетмәләрин тәрбијәси илә мәшғул олан мүәллимләрә мааш дүшүрмү? Онлара мүәллим демәк олармы?

Телевизијада мәктәбјашлы ушагларын пул газанмасына мүсбәт һал кими гијмәт верилән верилиш көстәрилир. Дејин көрәк, пул газанмаг һәрислији олан букүнкү јенијетмәләримиз белә тәрбијә олунурса, кәләчәкдә ким охујар, елмимизин, техникамызын, һәрбмизин инкишафы илә ким мәшғул олар?

Бәс милләтимиз? Нә вахта гәдәр биз бир милләт кими формалашмајачағыг? Гәрибәдир, кәнчләримиз гејри-милләтдән олан гызла аилә гуран кими онларын тә'сири алтына дүшүрләр. Дәрһал һәмин милләтин адәт-ән'әнәсини, мәдәнијјәтини, данышыг тәрзини көтүрүрләр. О күндән өз милләтимизин, дилимизин дүшмәнинә чеврилирләр. Өләндә дә чохларымыз дәфн мәрасиминдә ағы демәк әвәзинә симфонија, оркестр чалдырырыг. Аз гала бүтүн милләтимиз, мусигимиз, мәдәнијјәтимиз, әхлагымыз өзкәләшдирилиб. Мән һеч бир халгын мәдәнијјәтинин, мусигисинин, адәт-ән'әнәсинин әлејһинә дејиләм. Рус халгына бөјүк һөрмәтим вар. Лакин бу о демәк дејил ки, һәр бир

ишимиз руслашдырылмалыдыр. Өз дилини, адәт-ән'әнәсини, өз милләтини, кечмишини севмәјән халг башга халгларын да досту ола билмәз...

Тәзә дәб дүшүб: дүз 70 илдир ки, рус империјасы бизи белә истисмар еләди, империја бизим әхлагымызы белә позду, бизи гул һалына салды вә с. бу кими фикирләри ешитмәкдән гулагларымыз долуб. Әсл һәгигәт будур ки, сон он илдә республикамызын истисмар едилмәси, әхлагымызын позулмасы, 7-8 дөвләтин тә'сири алтына дүшмәјимиз 70 иллик империјанын сијасәтиндән чох дәһшәтли сијасәт олмушдур. Бу һәгигәти данмаг олмаз ки, 70 илдә руслар вә еләчә дә башга халглар Азәрбајчан гадынларынын намусуна тәчавүз етмәјә чүр'әт етмәмишләр. Амма сон он илдә гардаш ады илә харичдән кәлән ганыбир, дилибир, динибир гардашларымыз Азәрбајчан гызларынын намусларыны тәһгир етмәклә, әлә алмагла мәшғул олдулар. Бүтүн олуб-галан вар-дөвләтимизи башабәла гулдурларын сәбатсызлығы вә тамаһкарлығы учбатындан су гијмәтинә талан етдиләр.

Һөрмәтли Президент! Һөрмәтли ел ағсаггаллары, дөвләт рәһбәрләри, зијалылар!

Мәни дүшүндүрән мәсәләләрдән бири дә будур ки, нәјә көрә биз халгымызда вә кәнчләримиздә ермәниләрә гаршы дүшмән образы вә ја нифрәт һисси јарада билмирик? Ермәнини көрәндә һәтта јазығымыз да кәлир. Она көрә ки, ермәни ушағы дүнјаја кәләндә она бешијинин башында "түрк сәнин дүшмәниндир" лајласыны чалырлар. Биздә исә "кәнч аналар" фигура, бәдән сахламагла мәшғулдурлар, һеч өз өвладларына ана сүдү дә вермирләр. Өләнләримизин јас јериндә симфонија чалдырдығымыз кими, дүнјаја көз ачан көрпәләримизин башы үстүндә әчнәби, халгымыза хас олмајан сүн'и маһнылар охутдуруруг. Елә буна көрәдир ки, бу күн достумузла дүшмәнимизи,

гырхүзлү адамлары таныја билмирик.

Билдијимә көрә елә индинин өзүндә белә Бакыда 20 миндән јухары ермәни јашајыр. Ермәнистанда исә бир нәфәр олсун белә азәрбајчанлы јашамыр вә јашаја да билмәз. Чүнки онлардакы милли һисс биздәкиндән гат-гат үстүндүр. Ән дәһшәтлиси одур ки, мүһарибә гуртарандан сонра горхурам јенә сүфрәләримизин башында ермәни кирвәләримиз отура, нечә ки, бу күн дә онлары Бакыда горујуб сахлајырыг. Вә мән буна әминәм ки, белә дә олачаг. Чүнки биздә олан гејрәтә артыг һамы бәләддир... Елә индинин өзүндә кәнчләримизин, јенијетмәләримизин хејли һиссәси ермәни “ахчиләринин” мүһафизәчиләридир. Гарабағын ады кәләндә исә башлары ағрыјыр, оғун мүдафиәсинә кетмирләр. Кетсәләр дә ермәни кәшфијјатчыларына ишләјирләр.

Чәнаб президент, ал ағсаггаллары вә зијалылар! Нә вахта гәдәр републикамызда вәзифә уғрунда дидишмә кедәчәк? Нә вахта гәдәр халгын ганы баһасына капитал топлајан гудурғанлар јүксәк вәзифәләрдә отурачаглар? Нә вахта гәдәр касыб-кусублар, онларын өвладлары, һүгуглары арха планда галачаг? Нә вахта гәдәр чобанын оғлу чобан, фәһләнин оғлу фәһлә, колхозчунун оғлу колхозчу, бачарса да, бачармаса да һакимин оғлу һаким, прокурорун оғлу прокурор, журналистин оғлу журналист олачаг? Нә вахта гәдәр сәриштәсиз, халгыны, торпағыны, дилини, ана-бачысыны, елини-обасыны севмәјәнләр, бөјүјү-кичији, Гарабағы, Пејғәмбәри, Аллаһы танымајанлар јүксәк күрсүләрдән халгын адындан данышачаглар? Нә вахта гәдәр халгымызын вар-дөвләтини талајанлар, милјонларла рүшвәт аланлар, вәзифә наминә ајда бир партијаја кирәнләр, гыз-кәлинләримизин намусуну тапдалајанлар, милләти һәррача гојанлар, мүсәлманчылығы мәһв еләјәнләр, торпагларымызы сатанлар азад кәзәчәкләр? Нә вахта гәдәр

республикамызда һакимијјәтә ким кәлсә онларла дил тапанлар, онлара јол тапанлар, Бакыда 20 миндән чох ермәнини көз бәбәји кими горујуб сахлајанлар јағлы вәзифәләрдә ишләјәчәкләр? Нә вахта гәдәр Вәтән уғрунда өлән вә јаралананлар касыб ушаглары, вәзифә уғрунда чарпышанлар исә варлылар вә онларын өвладлары олачаг? Нә вахта гәдәр?.. Нә вахта гәдәр?..

Билирсинизми, бүтүн бу суаллар мүасир кәнчләримизин, хүсусилә дә зәһмәткеш, касыб ушаглары арасында нә гәдәр үмидсизлик јарадыр? Бу үмидсизлик, мә’нәви чәһәтдән руһдандүшмә тохумларыны сәпәнләрин чоху исә Сизин сыраларыныздадыр. Вәзифә уғрунда чәкишән, бир-биринин ачығына торпагларымызы ермәниләрә гурбан верән вәзифә саһибләрини көрән кәнчләримизә һансы мә’нәви тәрбијәдән, әхлагдан сөһбәт ачмаг олар?..

Бәлкә террора кечәк, бәлкә Иранын ганунлар мәчәлләсини тәтбиг едәк, һөрмәтли ел ағсагталлары, зијалылар? Бәс бу бәлаларын - әхлагсызлығын, өзбашыналыгларын вә с. бу кими Гарабағ гәдәр әһәмијјәти олан вачиб мәсәләләрин һәллини нечә тапаг? Дајанмаг, дүшүнмәк, ағылла фикирләшиб кечмишимизә бахмаг лазымдыр. Ајыбдыр, һәлә дә кеч дејил. Кәнчләримизи бу јолдан гајтармаг лазымдыр. Кәләчәјимиз наминә, дөвләтчилијимиз наминә, мүсәлманчылығымыз наминә, кечмишимизә һөрмәт наминә, өләнләримизин руһу наминә. Ону да гејд едим ки, охучуларымызда елә тәсәввүр јаранмасын ки, бу јазыда бүтүн азәрбајчанлы оғул вә гызларыны ејниләшдирмишәм. Халгымызын ичиндә о гәдәр исмәтли, гејрәтли, вәтәнпәрвәр, дилини, халгыны севән, абыр-һәјалы оғул вә гызларымыз, ағсаггал вә ағбирчәкләримиз вар ки. Она көрә дә мән белә оғул вә гызларымыза, ата вә аналарымыза, зијалыларымыза, милләт вәкилләримизә, бизнесменләримизә мүрачиәт едирәм. Һөрмәтли президент, ағсаггаллар вә зијалылар!

Вәтәнини, халгыны севән адам кими мән бу ишләрә биканә гала билмирәм. Азәрбајҹан дилини, кејимләрини, онун адәт-ән'әнәләрини, әхлагыны мурдарлајан адамлара гаршы дөвләт сәвијјәсиндә бүтүн варлығымла мүбаризә апармаг истәјирәм. Бунун үчүн исә конкрет тәклифләрим вар. Мәнә елә кәлир ки, халгымызын гејрәтли, вәтәнпәрвәр өвладлары кими сизләр дә бу ишә биканә галмајачаг, мәнә әмәли көмәклик көстәрәҹәксиниз. Унутмајын ки, мәним гејд етдијим фаҹиәләрә гаршы ганунла мүбаризә апармаг лазымдыр. Чүнки демократијадыр дејә бир груп шәрәфсиз, мафиоз груплар өз намусларыны чөлләрә атыблар вә јенијетмәләри дә бу ишә сөвг едирләр. Бу исә халгымызын үмуми адына јазылыр вә бизи дүнјада ән намуссуз, ләјагәтсиз, сатгын халг кими танытдырыр...

ТӘКЛИФЛӘРИМ:

1. Он јашындан јухары Азәрбајҹанда јашајан бүтүн гызларын гызлыг исмәти јохланылсын вә онлара һәмишәлик хүсуси шәһадәтнамәләр верилсин. (Бу о демәк дејил ки, бүтүн гызларымыз исмәтсиздир). Аилә гурана кими вә сонралар илдә бир дәфә онлар һәким нәзарәтиндән кечсинләр. Бу барәдә шәһадәтнамәдә хүсуси гејд апарылсын. Әкәр гыз гызлыг исмәтини итирибсә дәрһал полисә хәбәр верилсин, ҹинајәт иши ачылсын (һәкимләр бу һагда полисә мә'лумат вермәзсә, онлар һаггында да мүвафиг ҹәза тәдбири мүәјјән едилсин). О гәдәр "гызларымыз" вар ки, кефләри истәјән адамларла әјләнир, әрә кетмәк мәгамы јахынлашанда исә өзләрини шәр атмагла, һәдә-горху кәлмәклә мүвәггәти олараг кимләрәсә сырыјырлар. Әкәр белә шәһадәтнамә верилсә, бу, һәм ҹинајәткарлығын гаршысыны алар, һәм гызларымызы өз намусларыны горумаға мәҹбур едәр, һәм дә онларын нә вахт һансы хәстәликләрә тутулдуғуну вә сәбәбләрини ашкарлајар. СПИД кими мүалиҹәси олмајан дәһшәтли бир хәстәлијин республикамыза да "ајаг ачдығыны" нәзәрә алсаг бу чох ваҹибдир.

2. Он беш јашындан јухары бүтүн оғланлара да һәмишәлик хүсуси шәһадәтнамәләр верилсин. Илдә бир дәфә онлар һәким нәзарәтиндән кечсинләр вә шәһадәтнамәләриндә онларын сағламлығы һаггында хүсуси гејдләр апарылсын. Зөһрәви хәстәликләр һисс олунарса дәрһал полисә мә'лумат верилсин, сонра исә мүалиҹәсинә башланылсын.

3. Кет-кедә рус дилини Шәрг дилләри сәвијјәсиндә инкишаф етдирмәк лазымдыр. Бүтүн али вә орта ихтисас мәктәбләримиздә рус бөлмәләрини илдән-илә хејли азалтмаг, јалныз Бакы Дөвләт Университетинин шәргшүнаслыг факүлтәсиндә рус дили ихтисасыны јаратмаг лазымдыр. Рус дили вә Әдәбијјат Институтуну тәдриҹән ләғв етмәк, ону бир факүлтә кими Хариҹи Дилләр Институтунда бирләшдирмәк мәгсәдәујғундур.

4. Бүтүн бу ҹинајәткарлыгларла әлагәдар республиканын Ҹинајәт Мәҹәлләсинә әлавәләр едилсин. Танынмыш һүгугшүнаслар, дилчиләр, психологлар бу ишә ҹәлб едилсинләр. Јухарыда садаладыгларым дөвләтчилијимизин, дилимизин вә әхлагымызын мәһвинә кәтириб чыхараҹағы еһтималына көрә дөвләти ҹинајәт һесаб едилсин. Она көрә дә ҸМ-нин 57-чи маддәси тәхминән ашағыдакы кими охунсун:

Маддә 57. Вәтәнә хәјанәт.

Мүстәгил Азәрбајҹан Республикасынын суверенлији, әрази тохунулмазлығы вә ја дөвләт тәһлүкәсизлији вә мудафиә габилијјәти, дөвләтчилијимизин зәрәринә олараг Азәрбајҹанда јашајан вә хариҹдән кәлән бүтүн милләтләр тәрәфин-

дән гәсдән төрәдилән әмәл: дүшмән тәрәфинә кечмә, часуслуг, дөвләт сиррини вә ја һәрби сирри харичи дөвләтә вермә, Азәрбајчана гаршы дүшмәнчилик фәалијјәти апармаг, республиканын дөвләт дилини, онун милли адәт-ән'әнәләрини, милли мәдәнијјәтини мәһв етмәк, әхлагсызлыг, әскәрликдән бојунгачырма, фәрариликетмә, һабелә һакимијјәти әлә кечирмәјә һәр һансы формада чәһдкөстәрмә - Вәтәнә хәјанәт һесаб едилир.

Онлар әмлаклары мүсадирә олунмагла 3 илдән 10 илләдәк мүддәтә азадлыгдан мәһрум едилир.

Маддә 57-1. Дөвләт дилини мәһветмә.

Мүстәгил Азәрбајчан Республикасынын дөвләт дилини мәһветмә, јарыАзәрбајчан, јарыбашга дилләрдә данышмагла бүтүн дилләри әлә салма

I дәфә 30 мин манатдан 50 мин манатадәк;

II дәфә 50 мин манатдан 100 мин манатадәк;

III дәфә дөвләти чинајәт һесаб едиләрәк 1 илдән 3 иләдәк азадлыгдан мәһруметмә илә чәзаландырылыр.

ГЕЈД: Белә шәхсләрин республиканын али идарәетмә органларында вә рәһбәр вәзифәләрдә ишләмәсинә гәти сурәтдә ичазә верилмир.

Маддә 57-2. Милли мәдәнијјәти, кејимләри мәһветмә вә әхлагсызлыг

МАР-ын милли кејимләрини, милли мәдәнијјәтини, адәт-ән'әнәләрини мәһветмә, әхлагсызлығы тәблиғ вә нүмајиш етдирмәјә көрә -

I дәфә 30 мин манатдан 50 мин манатадәк;

II дәфә 50 мин манатдан 100 мин манатадәк;

III дәфә дөвләти чинајәт һесаб едиләрәк 1 илдән 3 иләдәк азадлыгдан мәһруметмә илә чәзаландырылыр.

Маддә 57-3. Гыз вә гадынларын палтарларыны, бәдәнләринин көрүнмәси ајыб сајылан һиссәләрини ачыг-ашкар нүмајиш етдирмәси.

Гыз вә гадынларын палтарларыны, бәдәнләринин көрүнмәси ајыб сајылан һиссәләрини ачыг-ашкар нүмајиш етдирмәсинә көрә -

Јазылы шәкилдә јашадығы әразинин полис бөлмәсинә вә валидејнләринә мә'лумат верилмәклә

I дәфә 20 мин манатдан 40 мин манатадәк;

II дәфә 1 иләдәк азадлыгдан мәһруметмә вә ја ејни мүддәтә ислаһ ишләри илә чәзаландырылыр.

Маддә 265. Вәтәндашын өзүндән бөјүкләрә вә кичикләрә һөрмәтсизлик етмәси

Вәтәндаш өзүндән бөјүкләрә вә кичикләрә, ата-анаја, бачы-гардаша, доста-таныша, һабелә танымадығы һәр һансы бир шәхсә һөрмәтсизлик едәрсә -

I дәфә 3000 манатдан 10000 манатадәк;

II дәфә 10000 манатдан 30000 манатадәк;

III дәфә 1 иләдәк мүддәтә азадлыгдан мәһруметмә илә чәзаландырылыр.

Маддә 267. Секс-видеоларын, әхлагсыз шәкил вә плакатларын тәблиғ вә нүмајиш етдирилмәси, сатылмасы

Секс-видеоларын, әхлагсыз шәкил вә плакатларын тәблиғ вә нүмајиш етдирилмәсинә, сатылмасына көрә -

I дәфә чидди хәбәрдарлыг вә 50 мин манат чәримә.

II дәфә 2 иләдәк мүддәтә азадлыгдан мәһруметмә вә ејни мүддәтә ислаһ ишләри илә чәзаландырылыр.

Маддә 267-1. Вәтәнә, халга, торпаға, инсанлара, динә гаршы нифрәт һисси ашыланмасына көрә -

Ики иләдәк азадлыгдан мәһруметмә вә ја ејни мүддәтә ислаһ ишләри илә чәзаландырылыр.

Маддә 269. Јерлибазлыг вә гоһумбазлыг һаггында

Јерлибазлыға вә гоһумбазлыға көрә сәриштәсиз адамлары вәзифәјә ирәли чәкмәјә көрә -

I дәфә 50 мин манатдан 100 мин манатадәк;

II дәфә 150 мин манат чәримә вә 2 иләдәк азадлыг-

дан мәһруметмә илә чәзаландырылыр.

Маддә 271. Үч вә даһа чох сијаси партијанын, чәбһәнин үзвү вә ја тәәссүбкеши олан вәтәндашлар -

Әгидәсиз адам адландырылмагла 100 мин манатдан 150 мин манатадәк чәримә олунур вә онларын јүксәк вәзифәдә ишләмәсинә ичазә верилмир.

Маддә 274. Милли мусигимизи, халг маһныларыны тәһгиретмә, өзкәләшдирмә

Милли мусигимизи, халг маһныларыны јад, харичи мусигиләрин тә'сири алтына салараг өзкәләшдирмәјә вә тәһгир етмәјә көрә-

I дәфә 100 мин манатдан 200 мин манатадәк;

II дәфә 200 мин манат чәримә вә 2 иләдәк мүддәтә азадлыгдан мәһруметмә илә чәзаландырылыр вә с...

Ону да дејим ки, мәним јаздығым маддә вә чәримәләр, чәза тәдбирләри шәртидир. Әкәр бу иши давам етдирмәјимә сизләрдән хејир-дуа ала билсәм, тәбии ки, тәклифләри, әлавәләри дә нәзәрә алачағам вә бу иши даһа да кенишләндирәчәјәм. Гејд едәдијим маддәләрин бә'зиләри Азәрбајчан ЧМ-дә вар. Лакин көһнәлдији үчүн онлары јенидән өз дүшүндүјүм кими ишләмишәм.

ГЕЈД: Һәмин маддәләрдән јығылан пулларын 60 фаизи Мүдафиә Назирлијинин, 40 фаизи исә кәләчәкдә јарадылачаг шө'бәнин фондуна кечириләчәкдир.

5. Дөвләт дилини әлә салан вә ја билмәјән адамлар (бу, русдилли әһалијә шамил едилмир) бүтүн тәшкилатлардан узаглашдырылсынлар. Әмәк Ганунлары Мәчәлләсиндә бу һагда хүсуси маддә јазылсын.

6. ЧМ-нин һәмин маддәләринә нәзарәт етмәк үчүн Президент Апаратында хүсуси шө'бә јарадылсын. Шө'бә дөвләт дили, әхлаг вә мәдәнијјәтә, етник чинајәтләрә нәзарәт шө'бәси адландырылсын. (Үмумијјәтлә, Президент апараты идеолокија, тәблиғат вә

тәшвигат шө'бәсинин иши демәк олар ки, јох дәрәчәсиндәдир).

7. Маддә 112. Әхлагсыз һәрәкәтләр. **Маддә 114.** Зөһрәви хәстәликләри јајма. **Маддә 168.** Һакимијјәти вә ја гуллуг сәлаһијјәтиниашма. **Маддә 215-1.** Аварачылыгла вә ја диләнчиликлә мәшғулолма, јахуд башга түфејли һәјатсүрмә, наркотик маддәләрлә бағлы **маддәләр: 226 226-1, 226-2, 226-3, 226-4, 226-5, 227. Маддә 228.** Парнографик предметләри һазырлама вә ја сатма. Маддә 229. Әхлагсызлыг јувалары сахлама вә оғрашлыг. Маддә 230. Гумархана сахлама вә гумар ојунунда иштиракетмә кими чинајәт маддәләринә нәзарәт күчләндирилсин. Бу вә ја бунлара бәнзәр маддәләрә нәзарәт дөвләт дили, әхлаг вә мәдәнијјәтә, етник чинајәтләрә нәзарәт шө'бәсинә тапшырылсын.

Шө'бәјә милли гејрәти олан хүсуси адамлар чәлб едилсинләр. Онлар МТ вә ДИН-ин милли гејрәти олан әмәкдашлары илә биркә фәалијјәт көстәрсинләр. Шө'бәнин әмәкдашларына хүсуси сәлаһијјәтләр верилсин: онлара дилимизи, адәт-ән'әнәләримизи, милли кејимләримизи, әхлагсызлығы, дөвләтчилијимизи мәһв еләјән адамлары чинајәт мәс'улијјәтинә чәлб етмәк үчүн лазым кәләрсә, мәчбури тәдбирләр көрмәјә вә һәмин адамларын шәхсијјәтини мүәјјән етмәјә ичазә верилсин. Шө'бәнин әмәкдашларыны мүһафизә едән бир груп олсун.

8. Ичтимаи әсасларла шәһәр вә рајон ичра һакимијјәтләриндә дә бу шө'бәләр јарадылсын вә онлара јухарыда сәлаһијјәтләр верилсин. Мәдәнијјәт Назирлијинә, Мәтбуат Комитәсинә кәнчләрин мә'нәви тәрбијәсинә, ана дилимизин инкишафына, милли кејимләримизә, адәт-ән'әнәләримизә даир, вәтәнпәрвәрлијә, намус вә гејрәтимизә даир тәблиғат, тәшвигат иши апармаг һаггында хүсуси көстәриш верилсин.

9. Телевизија илә ајда бир дәфә "Намус вә гејрәт" ад-

лы верилиш тәшкил олунсун. Верилишдә халгымызын дилини, милли кејимләрини, адәт-ән'әнәләрини, әхлагыны алчалдан, дөвләтчилијимизи мәһв едән адамлар вә онлара гаршы мүбаризә тәдбирләри һаггында сөһбәт ачылсын. Көркәмли ел ағсаггаллары, ағбирчәкләр, дөвләт адамлары, кәнҹләр, сәнкәрләрдә вурушан гејрәтли оғул вә гызларымыз верилишә дә'вәт олунсун, онларын арзу вә истәкләри, тәклифләри мүзакирә олунсун.

Ҹәнаб Президент! Ағсаггалларымыз вә зијалыларымыз! Әкәр тәклифләрим сизләр тәрәфиндән бәјәниләрсә, хаһиш едирәм телевизијада белә бир верилиш апарычысы, гејд еләдијим шө'бәнин исә әмәкдашы олмағыма әмәли көмәклик көстәрәсиниз. Хаһиш едирәм, дөвләтчилијимизин вә халгымызын кәләҹәји наминә көмәјинизи әсиркәмәјәсиниз. Сизләри әмин едирәм ки, јухарыда садаладығым маддәләрә сәрт нәзарәт оларса (әлбәттә, мән бүтүн варлығымла буна чалышаҹағам) республикамызда баш алыб кедән анархијаја, һәрҹ-мәрҹлијә, әхлагсызлыға, һөрмәтсизлијә, аварачылыға, сатгынлыға, икиүзлүлүјә вә с. сон гојулар, азәрбајҹанчылығымыза, дилимизә, динимизә, адәт-ән'әнәләримизә, тарихимизә, ата-анаја, бөјүк-кичијә, Вәтәнә, халга һөрмәт бәрпа олунар.

МҮӘЛЛИФДӘН

Садыгов Әли Мәммәд оғлу Сумгајыт Шәһәр Иҹра Һакимијјәти башчысынын биринҹи мүавини.

"Шәхсијјәтлә үз-үзә" китабымын ишыг үзү көрмәси үчүн мин бир мүсибәтләрә дөзмүшәм. Нијјәтим баша чатсын дејә олмазын әзаблар чәкмишәм. Инанын мәнә, изтирабларым чох олса да мәгсәдимдән дөнмәмишәм. Јухум әршә чәкиб. Мадди вәзијјәтим имкан вермәјиб ки, китабымын бүтүн әзијјәтләрини, хәрҹини өзүм чәким. Она көрә дә үз тутмушам имканлы јолдашлара. Демишәм ки, имканыныз дахилиндә гысырганмајын, сәхавәт көстәрин ки, чәкдијим зәһмәт јердә галмасын. Дүнјада јахшы адамлар чохдур. Онлардан бә'зиләри шәхсијјәтә һөрмәт едир, дикәри исә торпағына мәһәббәтли олурлар...

Бу китаб һаггында јазмаға башлајанда, онун чап олунмасы, киминсә чап үчүн чалышмасыны гәтијјән дүшүнмәмишәм. Амма бә'зи сојдашларымын дедикләрини дә јадымдан чыхармамышам. "Дүнјанын ишини билмәк олмаз. Бәлкә һеч Һејдәр Әлијев президент сечилмәди. Көзлә, әкәр сечилсә китабыны чапа вер, онда мадди көмәк көстәрәрик". Мән һәмин "мәсләһәтчиләримә" дедим:

КИТАБЫН ИЧИНДӘКИЛӘР

КИРИШ....3
РЕДАКТОРДАН....5
Шәхсиј̇јәтлә үз-үзә
Һагсызлыг вә чүр'әтсизлик....10
Һеј̇дәр Әлијев мәним јашымы нечә һесабламышды?....14
Халгымыза белә әхлаглы, савадлы, дүшүнчәли кәнчләр лазымдыр....18
Ишләр гајдаја дүшәндән сонра....21
Мәгсәдли тә'риф, мәгсәдли тәнгид гәдәр гәрәзли вә зијанлыдыр....22
Азәрбајчан Республикасынын Президенти Һејдәр Әлијев чәнабларына ачыг мәктуб....26
Сағ ол, ата, сағ ол, ана....32
Јенидән 1998-чи илдәки сөһбәтләримиз барәдә....34
Тәрәддүд, јохса еһтијат?....37
Мәни танымаг истәмәјән нанкорлар....39
Һејдәр Әлијев чәнаблары сәни көрчәк танығачаг....41
Бәли, бөјүк шәхсијјәт мәни таныды....42
Мүәллифдән....53
Милли әхлагымызын бу күнү вә сабаһы....54
Мүәллифдән....71
Китабын ичиндәкиләр....74